

נספח 1

הבדיקה בבנק לאומי לישראל בע"מ – ברלב ושות', רואי חשבון

תוכן העניינים

65.....	מבוא	א.
65.....	היקף הממצאים	ב.
66.....	1. שיטת שיערוך ראשונה.....	
67.....	2. שיטת שיערוך שניה.....	
68.....	3. התפלגות חשבונות לפי סוגים.....	
68.....	ממצאים נוספים.....	ג.
68.....	1. חשבונות עו"ש ללא תנועות כספים.....	
68.....	2. פקדונות ניירות ערך שאין תנועות כספים בגינם.....	
69.....	3. מניות הבנק.....	
69.....	4. כספות.....	
	5. תיקים וחשבונות של תאגידים	
	ובנקים.....	69.....
69.....	6. תיקים שלא נבדקו.....	
69.....	7. תיקים לדיון.....	
69.....	8. תודות.....	
70.....	בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ/ חברת אנגלו-פלשתינה בע"מ.....	ד.
70.....	1. ייסוד החברה והבנק.....	
70.....	2. יחסי אפ"ק-יק"ט, שינוי מבנה הבעלות וניהול הבנק (1930-1935).....	
71.....	3. פעילות הבנק, (1932-1948).....	
74.....	4. סיום המנדט (1948-1949).....	
74.....	5. תביעת מדינת ישראל נגד אפ"ב (1949).....	
	6. הבנק הופך לחברה ישראלית (-1950	
	1951).....	75.....
76.....	7. חברות בנות.....	
76.....	שיטת הבדיקה.....	ה.
76.....	1. צוותי הבדיקה.....	
77.....	2. מעקב וניהול.....	
77.....	3. מתן אפשרות לבנק להגיש השגותיו.....	
	הקמת מערכת ההזנה	ו.
	הממוחשבת.....	78.....
	ריכוז המידע ממקורות שונים בכל חשבון	
	וחשבון.....	78.....
80.....	הבדיקות בבנק.....	ז.
80.....	1. ארכיונים וחומר שאותר בבנק.....	
80.....	2. דוחות כספיים ודוחות סטטיסטיים של הבנק.....	
80.....	3. דיווחים של הסניפים להנהלה המרכזית.....	

82.....	תחומים שנבדקו בבנק.....	ח.
82.....	חשבונות עו"ש.....	
87.....	כספות הבנק.....	ט.
87.....	1. הרקע ומטרת הבדיקה.....	
88.....	2. פירוט הכספות.....	
89.....	3. פתיחת כספות שהקשר עם בעליהן נותק.....	
	4. ממצאי הבדיקה	
90.....	בכספות.....	
90.....	5. פניות של בעלי חשבונות.....	
91.....	6. רשימת חשבונות רדומים בבנק.....	
	7. פגישות עם עובדי הבנק	
91.....	וגמלאיו.....	
92.....	8. חברות-בנות.....	
96.....	Jewish Colonial Trust (JCT), יק"ט.....	י.
96.....	הרקע ההיסטורי.....	
97.....	בנק לאומי UK (בנק לאומי-בריטניה).....	יא.
97.....	1. הרקע ההיסטורי.....	
	2. הבדיקות	
97.....	הנדרשות.....	
98.....	3. הממצאים.....	
98.....	בעלי פיקדונות ניירות ערך.....	יב.
	1.	
98.....	הרקע.....	
100.....	2. הממצאים העיקריים.....	
	חברת 'העברה' - משרד לנאמנות	יג.
102.....	בע"מ.....	
102.....	1. הסכם 'העברה'.....	
104.....	2. התפתחות חברת 'העברה'.....	
105.....	3. הממצאים.....	
107.....	מקור הנתונים ואיסופם.....	יד.
107.....	1. ארכיונים כלליים.....	
109.....	2. ארכיונים פרטיים.....	
109.....	3. ארכיונים משניים.....	
110.....	תודות.....	טו.
110.....	רשימת מקורות.....	טז.

דוח בדיקה בבנק לאומי לישראל בע"מ ובחברות בנות

א. מבוא

בעקבות ההחלטה על הקמת ועדת חקירה פרלמנטרית בנושא 'איתור והשבת נכסים של נספי השואה המצויים בישראל ביום ט' באדר א' התש"ס, 15 בפברואר 2000 וחתימת ההסכם בין הכנסת לחמשת הבנקים בדבר בדיקה חיצונית בהם (19 באפריל 2001), נבחר משרדנו לבדוק את בנק לאומי לישראל בע"מ. נושאי הבדיקה, כפי שנוסחו בהסכם עם הכנסת, היו: 'נתוני חשבונות (עו"ש, כספות, ניירות ערך וכו', להלן: חשבונות) לצורך איתור חשבונות של קורבנות השואה בבנקים; ההיבטים הפיננסיים של החשבונות, לרבות שמירת ערך הכסף, חיוב בעמלות, העברת כספים ורכוש לגופים אחרים בארץ או בחו"ל (לרבות האפוסטרופוס הכללי ומשרד האוצר); פעולות הבנקים, במסגרת הוראות החוק, לאיתור קרובים של בעלי חשבונות שנספו בשואה והעברת כספים אליהם, ודרך הטיפול של הבנקים בפניות יורשים'. במהלך עבודת הבדיקה של משרדנו קיבלנו ליווי וסיוע משפטי של עו"ד שרונה חריש ממשרד חריש ושות', עורכי דין. ליווי וסיוע זה הוכח לא אחת כחיוני לעבודתנו.

הקמת ועדה ביקורת פנימית של בנק לאומי

בעקבות ההחלטה על הקמת ועדת החקירה הפרלמנטרית, מינתה מנכ"ל בנק לאומי ב-22 במרס 2000 ועדה פנימית שנועדה "לטפל בריכוז והכנת כל החומר הרלוונטי המצוי בבנק שיהיה דרוש לצרכי ועדת החקירה". על פי החלטת הנהלת הבנק, נעשתה עריכת הביקורת בנושא זה בידי צוותי המבקר הפנימי של הבנק. פעילות צוותי המבקר הפנימי של הבנק באה בהמשך לפרסום רשימת חשבונות רדומים באתר האינטרנט של הבנק בינואר 2000.

במסגרת עבודת הביקורת של הבנק נבדקו 42 סניפים שבהם היתה, לדעת הבנק, סבירות כי נמצא חומר רלוונטי לבדיקה. כן נעשו בדיקות משלימות הנוגעות לחברות בנות של הבנק ולמוסדות בנקאיים שרכש הבנק בתקופה הנסקרת.

ב. היקף הממצאים

על פי החלטת ועדת החקירה הפרלמנטרית לאיתור והשבה של נכסים של קורבנות השואה בישראל, והנחות העבודה המעודכנות מחודש אוגוסט 2004 (להלן: ההנחיות), יש לשערך את כל החשבונות שקיימת לגביהם סבירות שהם חשבונות של קורבנות השואה בשתי שיטות שערך, המתבססות על מועד תחילת השערך המוגדר להלן:

'מועד תחילת השערך של היתרה בבנק' - התאריך המאוחר מבין אלה: מועד הפקדת הסכום בבנק, מועד כיבוש המדינה (על פי תאריכים שפורסמו בצו הממונה הבריטי) או מועד פרוץ המלחמה, 3 בספטמבר, 1939 (אם לא ניתן לזהות מדינה); על אף האמור, אם יוכיח תובע פוטנציאלי או יורשו כי במקרה הספציפי הנוגע לו מדובר במועד אחר, יהיה המועד האחר מועד תחילת השערך'.

צילום מסמך רשמי של הממונה על רכוש האויב הבריטי, המכיל את רשימת "מדינות האויב" ותאריך הכללתן בצו, מצורף כנספח נ'1.

1. שיטת שערך ראשונה

על פי החלטת ועדת החקירה הפרלמנטרית, שיטה זו תיושם במקרים בהם לא יימצאו בעלי חשבון או יורשיהם. הנתונים בלוח שלהלן, המתייחס לשיטה זו, חולקו לשתי תקופות שערך: (א) ממועד תחילת השערך, כהגדרתו לעיל, ועד ל-14 במאי 1948 - ריבית שנתית של 3%; (ב) החל ב-15 במאי 1948 ועד 30 בספטמבר 2004 - הצמדה למדד ידוע (מדד אוגוסט 2004) בתוספת ריבית שנתית של 3%.

סכומים משוערכים בשקלים חדשים

באחריות מדינת ישראל,

הנובעת מרכוש שהוחזק אצל:

סך הכול	האפוסטרופוס הכללי	הממונה הישראלי על רכוש האויב	הממונה הבריטי על רכוש האויב	באחריות הבנק	מספר התיקים	סוג תיק חשבונות
95,817,776	7,789,633	30,719,186	25,104,638	32,204,319	2,277	
6,205,818	118,302	1,349,858	1,576,008	3,161,650	135	ני"ע
<u>6,715,952</u>	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	129	חשבונות שאינם ניתנים לשיוך
<u>*108,739,546</u>	<u>7,907,935</u>	<u>32,069,044</u>	<u>26,680,646</u>	<u>35,365,969</u>	<u>2,541</u>	סך הכול

סך הכול באחריות מדינת ישראל:
66,657,625

* סכום זה הוא סיכום של כל הסכומים, הן אלה הניתנים לשיוך והן אלה שאינם ניתנים לשיוך.

הערות ללוח:

- (1) הלוח אינו כולל סכום משוערך בסך של 35,618,587 ₪ הנובע מכספים ב-435 חשבונות, שהוחזרו לבנק על ידי הממונה על רכוש האויב, עבור לקוחות או יורשים שלגביהם לא קיים מידע נוסף. סביר להניח שהבנק העביר לפונים את הכסף;
- (2) הסכומים שמופיעים בטור 'הממונה הבריטי על רכוש האויב' כוללים סכומים בסך 2,729,459 ש"ח ו- 928,611 ש"ח, המתייחסים לחשבונות וניירות ערך, בהתאמה, שהוחזקו בבנק בתקופה שקדמה להעברתם לממונה הבריטי על רכוש האויב. סכומים אלה הם באחריות מדינת ישראל, על פי הנחיות ועדת החקירה הפרלמנטרית;
- (3) בחלק מהתיקים ששוערכו הושלמו תנועות כספים חסרות על פי כללים קבועים. תיקים אלו סומנו במערכת המחשב כ'תיקים ששוערכו על פי מידע חלקי'.
- (4) על פי ההנחיות, סכומים שמופיעים בשורה 'חשבונות שאינם ניתנים לשיוך' הם חשבונות ופיקדונות אשר אינם ניתנים לשיוך החבות למדינה או לבנק בסוגי התיקים המפורטים להלן:

קיימים בהם פרטי בעל חשבון ויש סבירות גבוהה כי הם של קורבנות השואה ואותרה לגביהם יתרה כספית בחשבון הבנק בתאריך שבין מועד תחילת השערוך, כהגדרתו, ועד לתאריך הסמוך ליום סיום המלחמה, 15 במאי 1945¹ והם כוללים חשבונות אשר דרכם הייתה אחת מאלה: (א) עברו לממונה הבריטי על רכוש האויב; (ב) עברו לממונה הישראלי על רכוש האויב וממנו לאפוטרופוס הכללי של מדינת ישראל; (ג) שוחררו לבעלי החשבון או ליורשיהם; (ד) נשארו בבנק, כחשבונות ללא תנועה, או חשבונות שנשחקו, ולכן אינם נמצאים ברשימת החשבונות ללא תנועה.

2. שיטת שערוך שניה

הנתונים בלוח שלהלן, המתייחס לשיטה זו, נערכו לפי העקרונות הבאים: (א) על פי החלטת ועדת החקירה הפרלמנטרית, שיטת שערוך זו תיושם במקרים בהם יימצאו בעלי החשבון או יורשיהם; (ב) הנתונים שוערכו על פי הצמדה למדד הידוע בתוספת ריבית שנתית של 4%, החל במועד תחילת השערוך המוגדר לעיל ועד 30 בספטמבר, 2004 (מדד אוגוסט 2004).

סכומים משוערכים בשקלים חדשים

באחריות מדינת ישראל,

נובעת מרכוש שהוחזק אצל:

סך הכל	האפוטרופוס הכללי	הממונה הישראלי על רכוש האויב	הממונה הבריטי על רכוש האויב	באחריות הבנק	מספר חשבונות	סוג תיק
639,277,427	12,575,204	52,593,519	275,206,841	298,901,863	2,277	חשבונות
23,794,526	193,512	2,321,582	12,622,715	8,656,717	135	ני"ע
34,338,360	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	לא ניתן לשיוך	129	חשבונות שאינם ניתנים לשיוך

* סכום זה הוא סיכום של כל הסכומים, הן אלה הניתנים לשיוך והן אלה שאינם ניתנים לשיוך.

הערות ללוח:

(1) הלוח אינו כולל סכום משוערך בסך של 66,024,076 ש"ח אשר נובע מכספים ב-435 חשבונות, שהוחזרו לבנק על ידי הממונה על רכוש האויב עבור לקוחות או יורשים, שלגביהם לא קיים מידע נוסף. סביר להניח שהבנק העביר לפונים את הכסף;

(2) הסכומים שמופיעים בטור 'הממונה הבריטי על רכוש האויב' כוללים סכומים בסך 77,437,552 ש"ח ו- 5,363,083 ש"ח, עבור חשבונות וניירות ערך, בהתאמה, שהוחזקו בבנק בתקופה שקדמה להעברתם לממונה הבריטי על רכוש האויב; סכומים אלה הם באחריות מדינת ישראל, על פי הנחיות ועדת החקירה הפרלמנטרית;

¹ המלחמה של כוחות הציר נגד בעלי הברית האמריקנים והבריטים, הסתיימה ב- 7 במאי 1945 ונגד ברית

(3) בחלק מהתיקים ששוערכו, הושלמו תנועות כספים חסרות על פי כללים קבועים. תיקים אלו סומנו במערכת כ'תיקים ששוערכו על פי מידע חלקי'.

(4) הנחיות סכומים שמופיעים בשורה 'חש שאינם ניתנים לשיוך' הם חשבונות ופיקדונות אשר אינם ניתנים לשיוך ניתנים לשיוך החבות למדינה או לבנק בסוגי התיקים המפורטים להלן: יש בהם פרטי בעל חשבון ויש סבירות גבוהה כי הם של קורבנות השואה ואותרה לגביהם יתרה כספית בחשבון הבנק בתאריך שבין מועד תחילת השערוך, כהגדרתו, ועד לתאריך הסמוך ליום סיום המלחמה, 15 במאי 1945² הם כוללים חשבונות אשר דרכם הייתה אחת מאלה: (א) עברו לממונה הבריטי על רכוש האויב; (ב) עברו לממונה הישראלי על רכוש האויב וממנו לאפוטרופוס הכללי של מדינת ישראל; (ג) שוחררו לבעלי החשבון או ליורשיהם; (ד) נשארו בבנק, כחשבונות ללא תנועה, או חשבונות שנשחקו, ולכן אינם נמצאים ברשימת החשבונות ללא תנועה.

3. התפלגות חשבונות לפי סוגים

להלן ריכוז תמציתי של סוגי החשבונות בבנק השייכים ו/או הקשורים לקורבנות השואה שמצא משרד ברלב ושות', רואי חשבון:

מספר החשבונות שאותרו	סוג החשבון	סעיף
180	כספים שנשארו בבנק עד היום*	א'
327	כספים שנשארו בבנק לאחר קום המדינה והועברו לאפוטרופוס בשנות ה-50 וה-60	ב'
1,140	חשבונות עם כספים שהועברו על ידי הבנק לממונה הבריטי על רכוש האויב במהלך מלחמת העולם השנייה (1939 – 1945)	ג'
95	חשבונות עם כספים שהועברו על ידי הבנק לממונה הבריטי על רכוש האויב לאחר המלחמה (משנת 1945 ואילך)	ד'
129	חשבונות שזוהו כחשבונות של קורבנות שואה וקיימת בגינם אסמכתא בודדת (חשבונות 'יתרה בודדת'), ללא אסמכתאות אחרות	ה'
294	חשבונות שהכספים בגינם שוחררו מהבנק לבעל החשבון/נאמן/יורש/או לגורם אחר	ו'
376	חשבונות שהכספים בגינם הועברו מחברת 'העברה' לאפוטרופוס	ז'
**2,541	סך כל התיקים שנמצאו (לא כולל סעיף ה')	

* לקראת פרסום דוח זה, נפתח לציבור באתר האינטרנט של מוסד "יד ושם" www.yadvashem.org, המאגר המרכזי של שמות קורבנות השואה. משרדנו ערך בדיקה באתר לאיתור שמות בעלי החשבונות. מתוך מדגם אקראי שנלקח, אותרו שמות בעלי החשבונות כקורבנות שואה באתר יד ושם.

² המלחמה של כוחות הציר נגד בעלי הברית האמריקנים והבריטים, הסתיימה ב-7 במאי 1945 ונגד ברית המועצות ב-8 במאי 1945.

** כולל 161 תיקים מתוך סעיפים ג'-ד' ללוח, שהכספים בגינם הוחזרו מהממונה הבריטי על רכוש האויב לבנק, על מנת להעבירם לבעלי החשבון או ליורשיו, אך לא ידוע מה עלה בגורל כספים אלה.

ג. ממצאים נוספים

1. חשבונות עו"ש ללא תנועות כספים

אותרו 251 חשבונות עו"ש, אשר רלוונטיים לבדיקה, אולם לא אותר כל מידע לגבי יתרתם, או שהמידע הכספי הקיים אינו מספיק על מנת לבצע שיערוך. בגין חשבונות אלה נפתחו תיקים במערכת המחשב, אולם הם לא שוערכו.

2. פיקדונות ניירות ערך שאין תנועות כספים בגינם

אותרו פיקדונות של ניירות ערך בבנק אנגלו-פלשתינה בע"מ (להלן - אפ"ב), אשר רלוונטיים לבדיקה, המכילים בין היתר: איגרות חוב ומניות של חברות ארץ ישראליות וחברות זרות. להלן הערכים הנקובים של ניירות ערך אלה, לפי סוגי המטבע השונים:

(א) 93,608 לא"י;

(ב) 25,110 ליש"ט;

(ג) 126,815 מרק גרמני;

(ד) 700 פלורין הולנדי;

(ה) 17,000 פרנק שוויצרי;

(ו) 69,950 דולר ארה"ב;

(ז) 22,250 פרנק צרפתי.

בגין פיקדונות של ניירות ערך אלה נפתחו תיקים במערכת המחשב, אולם הם לא שוערכו.

3. מניות הבנק

אותרו 499 מניות של בנק אנגלו-פלשתינה (כיום - הבנק), בערך נקוב של 499 לא"י, ששייכות לתושבי מדינות "אויב" והוחזקו על ידי הממונה הבריטי על רכוש האויב. מניות אלו הומרו בשנת 1952 למניות של בנק לאומי, על ידי הממונה על רכוש האויב במשרד האוצר הישראלי.

משרד ברלב ממליץ לשערך המניות לפי שוויים הריאלי.

4. כספות

אותרו 100 כספות ממספר סוגים:

(א) כספות שנפתחו על ידי אגף הביקורת הפנימית, ועדיין נמצאות ברשות בנק לאומי;

(ב) כספות שנפתחו על ידי אגף הביקורת הפנימית של בנק לאומי ותוכנן הועבר לאפוטרופוס הכללי;

(ג) כספות שהועברו לרשות הממונה הבריטי על רכוש האויב. מיקום תכולתן אינו ידוע;

(ד) תיקיות קרטון במשמרת, שהיו בעיקר בכספת ניירות ערך ו/או הועברו לספריית הבנק, הכוללות מסמכים, ניירות ערך ותכשיטים;

(ה) מטבעות זהב במשמרת, שהועברו לממונה הבריטי על רכוש אויב, אך מיקום תכולתן אינו ידוע;

(ו) עשר כספות שנפתחו בסניפי אפ"ב לפני שנת 1940, ולא הוכח שהייתה בהן פעילות כלשהי, אך הן נסגרו כעבור עשרות שנים.

5. תיקים וחשבונות של תאגידים ובנקים

על פי ההנחיות, נבדקו תיקים או חשבונות של תאגידים ובנקים רק אם יש בתיק או בחשבון שם של אדם, העשוי להיכלל במאגר. לא נבדקו תיקים אחרים, ששם בעליהם הוא תאגיד בלבד.

6. תיקים שלא נבדקו

כ- 300 תיקים נוספים הרלבנטיים לבדיקה לא נבדקו, כדלקמן:

- (א) תיקי ממונה על רכוש האויב (תיקי C);
- (ב) תיקי עיזבון של האפוטרופוס הכללי (תיקי ע').

7. תיקים לדיון

במהלך הבדיקות טיפלנו במספר תיקים שלא הוסכם עליהם בינינו לבין הבנק בנוגע לעובדות מסוימות או לפרשנות של העובדות. בגין חלק מהתיקים הושגה הסכמה חלקית בין הצדדים, בהתאם להחלטות שנקבעו בוועדה; אולם בחלק קטן מהתיקים טרם הושגה הסכמה.

8. תודות

ברצוננו להודות לוועדת החקירה הפרלמנטרית לאיתור והשבה של נכסי קורבנות השואה על מתן הזכות להיות שותפים לעבודת קודש זו, ולתרום תרומתנו לעבודת הוועדה. כן שלוחה תודתנו לוועדה המייעצת ולעובדי הארכיונים השונים, שעשו ככל יכולתם לסייע לנו, ובכלל זה עובדי הארכיון הציוני, גנזך המדינה והאפוטרופוס הכללי.

ד. בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ/ חברת אנגלו-פלשתינה בע"מ

1. ייסוד החברה והבנק

חברת אנגלו-פלשתינה בע"מ (Anglo-Palestine Company Ltd.) (להלן-אפ"ק), נוסדה בלונדון ב-27 בפברואר 1902 ונרשמה כחברה בע"מ. החברה התחילה בפעילותה המעשית עם פתיחת הבנק ביפו ביולי 1903. כעבור כשנה נפתח הסניף השני בירושלים. אפ"ק נוסדה כחברת-בת של 'אוצר התיישבות היהודים' (Jewish Colonial Trust), ולהלן: 'יק"ט', הבנק של ההסתדרות הציונית.

דוגמה למסמך מניית חברת אנגלו פלשתינה בע"מ מצורפת כנספח נ' 1א.

הרעיון להקים בנק מיוחד כאחד ממכשירי התנועה לפתרון שאלת היהודים היה חלק מרעיונותיו של בנימין זאב הרצל. בספרו 'מדינת היהודים' (1896) דן הרצל ברעיון 'החברה היהודית' (במובן של חברה עסקית), שתהיה הגוף המבצע, המארגן והמוציא לפועל את ההגירה, העברת ההון, מכירת נכסי מקרקעין בארצות המוצא של היהודים - ובעיקר את מפעל ההתיישבות עצמו בטריטוריה שתושג. הרצל הדגיש שהחברה תוכל להתנהל על יסודות עסקיים ויהיה עליה להיות רווחית. הוא ציין שיהיה רצוי לרשום אותה כחברת מניות בריטית, כדי שתפעל תחת חסותה של מעצמה גדולה שאיננה אנטישמית.

עקרונות הניהול של הבנק היהודי תפסו מקום מרכזי בכל הדיונים לקראת הקמתו. במאמריו הדגיש הרצל שלושה עקרונות של ניהול עסקי: יעילות וטוהר המידות ('התנועה זקוקה למכשיר כספי מסוגל לעבודה טהורה'); הפרדה קפדנית בין פוליטיקה לעסקים ('אי-השייכות שבין הצד המדיני לצד העסקי הוא עניין של כבוד'); והרצון לחלק רווחים לבעלי המניות.

הבנק להשקעות הטיפוסי הוא חברה בערבון מוגבל, ועיקר הונו בא לו מהפצת מניות ואיגרות חוב, כלומר התחייבויות לזמן ארוך. בנק זה שימש כמכשיר עיקרי בהקמת מפעלים ציבוריים. נוסף על כך לא זנחו הבנקים להשקעות במקרים רבים את הפעילות הבנקאית המסחרית הטיפוסית, כלומר מתן אשראי לטווח קצר ובינוני. דגם משולב זה של בנק השקעות ובנק מסחרי עמד לנגד עיניהם של מנהלי אפ"ק.

עם הקמתה של 'חברת אנגלו-פלשתינה בע"מ' בלונדון בשנת 1902, היה הונה הרשום 10,000 ליש"ט. בינואר 1939 הועלה הסכום ל-50,000 ליש"ט. יק"ט רכש מניות של אפ"ק בסכום של 39,000 ליש"ט, ואילו אפ"ק מצדה רכשה מניות של יק"ט בערך של 23,000 ליש"ט. ההפרש היה למעשה הסכום שיק"ט העמיד לרשות חברת-הבת לשם פתיחת עסקיה היא.

רשמית לא כלל תזכיר היסוד של הבנק כל הגבלה גאוגרפית ואף לא נגיעה באינטרסים או בצרכים של העם היהודי. אפילו שמו של הבנק לא כלל את התואר 'יהודי'. תקנונו לא הרבה בגופי ניהול, אולם ממילא לא היה צריך במבנה ניהול מסובך, שכן היתה כוונה ברורה להשאיר בידי יק"ט את השליטה המלאה באפ"ק. ואכן, עד אחרי מלחמת העולם הראשונה לא ירד חלקו של יק"ט אל מתחת ל-90 אחוזים מכלל המניות של אפ"ק. מועצות המנהלים של שני הגופים היו תמיד דומות מאד בהרכבן.

2. יחסי אפ"ק-יק"ט, שינוי מבנה הבעלות וניהול הבנק (1930—1935)

בשנות השלושים, כשהעולם היה שרוי במשבר פיננסי חמור, ידעה הארץ תקופת פריחה ושגשוג. בתקופה זו שינה אפ"ק בצורה מהותית את קשריו הכספיים עם יק"ט והיו לכך השלכות חשובות על דרך הנהלתו ועל קשריו עם המוסדות הציוניים. ההתפתחויות הכלכליות בארץ הביאו עמן שינויים גם בפעולות הבנק.

מאז הקמתו שלט יק"ט באפ"ק בשני אופנים: כבעל רוב המניות של אפ"ק מינה יק"ט את חברי מועצת המנהלים של אפ"ק ובכך שלט שליטה רשמית על הבנק. מעשית נבעה שליטתו מכך שהכספים היו בידו: הוא החליט איזה סכומים יועברו לאפ"ק, כמניות או הלוואות, והוא החזיק את רוב האמצעים הנזילים של אפ"ק. לעומת זאת היה אפ"ק משוחרר מהצורך להבטיח לעצמה רזרבות כי חברת-האם עמדה מאחוריה.

לקראת סוף שנות העשרים ובתחילת שנות השלושים נקלע יק"ט עצמו למצב פיננסי קשה. בשנת 1930 הפכה חברת אנגלו פלשתינה בע"מ (אפ"ק) רשמית לבנק אנגלו פלשתינה בע"מ (אפ"ב). בגלל בעיות אלו וכתולדה מהצעדים שנקטו כדי לחלץ את יק"ט מהון, התרחשו שינויים מרחיקי לכת בתפקידי שני הגופים ובמידת השליטה של יק"ט באפ"ב. עם החמרת המצב הכלכלי באנגליה נפגעו בה במיוחד הבנקים הקטנים ובהם בנק יק"ט - בעקבות ניהול כושל הוא העמיד הלוואות גדולות ללקוחות שלא הצליחו לעמוד בהחזרים. בשנת 1931 עמד בנק יק"ט על סף פשיטת רגל ושנה לאחר מכן באה אפ"ב לעזרתו והעמידה לרשותו אשראי; באפריל 1933 העמיד אפ"ב ליק"ט הלוואה בסך 50,000 ליש"ט.

לכיסוי ההלוואה נחתם הסכם מקורי שקבע, שיק"ט הפסיק את פעולותיו הבנקאיות, העביר את כל התחייבויותיו ונכסיו הטובים לרשות אפ"ב ונשאר ערב לחלק מהחובות המסופקים. לכיסוי ההפרש חתם יק"ט על איגרות חוב לאפ"ב. החל ב-1 בינואר 1934 הפך יק"ט לחברת אחזקות, שתפקידה להחזיק במניות אפ"ב.

משמעות השינוי הרשמי היה כפול: מצד אחד היה על הבנק לדאוג בעצמו לראשונה למציאת הון. מצד שני היה מעתה הבנק אדון לעצמו ולפעולותיו. הפעולה שנקטה להצלת יק"ט פגעה משמעותית בנזילות הבנק. החוב של יק"ט הגיע לחצי מיליון לא"י. חוב זה פגע במאזן אפ"ב

ונבדקו אפשרויות שונות להגדיל את הונו. בשנת 1936 הונפקו מניות בכורה (ללא זכות הצבעה) בסכום של 250 אלף ליש"ט וכן 250 אלף ליש"ט נוספות מניות רגילות (ללא זכות הצבעה). הנפקת המניות סיפקה את צורכי אפי"ב ואם רבה פתרה את בעיית החוב של יק"ט. הצלחת ההנפקה באה דווקא משוק ההון הלונדוני, הצלחה עסקית ולא ציונית, ורוכשי המניות היו ברובם לא-יהודים שזיהו בה פוטנציאל רווחיות.

דוגמה למניית JCT מצורפת כנספח נ' 2.

3. פעילות הבנק, 1932 - 1948

סטטיסטיקה רשמית על היקף עסקי הבנקים נאספה החל בשנת 1936 ואילך, אולם אומדנים בלתי רשמיים מלמדים כי בשנים 1932-1933 היו לאפי"ב פיקדונות בהיקף גדול יותר מאשר לכל הבנקים הזרים גם יחד.

גודלו היחסי של הבנק ומרכזיותו במשק הומחשו בפרוץ משבר אתיופיה, בספטמבר 1935. הציפייה לפלישת צבאות איטליה לאתיופיה יצרה בהלה בציבור, שהתבטאה במשיכות רבות של פיקדונות, בעיקר מבנקים קטנים. בהעדר בנק מרכזי, נטלו על עצמם בנק ברקליס ואפי"ב להציל את הבנקים הקטנים ואת המפקידים.

כתולדה מן המשבר הצטמצם מספר הבנקים הקטנים. על הצמצום ביתרות הנזילות, שנבע מההלוואות שהועמדו לטובת הבנקים הקטנים, התגבר אפי"ב באמצעות מכירת ניירות ערך בריטיים.

בעקבות המשבר החלה ממשלת המנדט לתקן תקנות והסדרים בתחום הבנקאות: הוכתבו דרישות מינימום להון מניות נפרע ודרישות נוספות של הפיקוח המוגבר על הבנקים. מספר הבנקים שפעלו בארץ ישראל הצטמצם מ-74 בשנת 1936 ל-32 בסוף 1939.

מוצג כאן לוח המרכז את רשימת הסניפים של אפי"ב שהוקמו עד שנת 1945 וכן של מוסדות בנקאיים שהתמזגו לבנק לאומי: שמות הסניפים שהוקמו ושמות המוסדות הבנקאיים שנקלטו, תאריך היווסדם ותאריך קליטתם.

שם הסניף הקולט	תאריך פתיחת הסניף	תאריך קליטה	רשימת הסניפים / המוסדות שנקלטו	תאריך הקמה או קליטת מוסד בנקאי
יפו	02.08.1903	01.07.1991	בנק עליה לאומי בע"מ	12.04.1937
ירושלים	08.07.1904	01.01.1973	קופת עם בע"מ	1918
		18.03.1974	הלוואה וחיסכון ירושלים, אגודה הדדית בע"מ	
חיפה	08.08.1908	14.01.1972	אגודת ישראל בע"מ	18.03.1965
		01.06.1967	בנק י.ל. פויכטונגר בע"מ	17.07.1934
		01.07.1966	קופת מלווה העולה, אגודה הדדית בע"מ	19.12.1933
		12.03.1972	הלוואה וחיסכון חיפה, אגודה הדדית בע"מ	24.07.1922
צפת	01.09.1910			

שם הסניף הקולט	תאריך פתיחת הסניף	תאריך קליטה	רשימת הסניפים / המוסדות שנקלטו	תאריך הקמה או קליטת מוסד בנקאי
טבריה	01.05.1913			
מרכזי תל-אביב	01.06.1923			
פתח-תקוה	02.02.1930			
אלנבי 94 (אלנבי 56)	09.09.1952 (01.08.1933)	02.11.1952	אלנבי 56	01.08.1933
חדרה	03.05.1934			
הדר (הדר כרמל)	01.06.1934	01.07.1966	קופת מלווה העולה, אגודה הדדית בע"מ	19.12.1919
			הלוואה וחיסכון חיפה, אגודה הדדית בע"מ	24.07.1922
רחובות	19.06.1935	01.08.1960	קופת מלווה וחיסכון רחובות, אגודה הדדית בע"מ	23.12.1921
		18.12.1960	קופה עממית להלוואה וחיסכון רחובות, אגודה הדדית בע"מ	18.12.1935
הצפון	22.08.1938			
הדרום	19.04.1939			
ראשון לציון	08.08.1945			
אבן יהודה	27.12.1959	20.11.1959	קופת מלווה אבן יהודה, אגודה שיתופית בע"מ	16.11.1934
אחד העם	01.02.1953	25.12.1998	בל"ל סניף אחוזת בית	
		01.01.1973	בנק קופת עם בע"מ	1918
		01.11.1960	קרדיט מסחרי תל-אביב, אגודה הדדית בע"מ	07.08.1930
		01.07.1966	קופת מלווה לעולה אגודה הדדית בע"מ	19.12.1933
עזר	14.04.1959	30.01.1959	אוצר להלוואות בני ברק, אגודה הדדית בע"מ	21.04.1925
בנימינה	21.04.1958	06.08.1974	הלוואה וחיסכון זכרון יעקב, אגודה הדדית בע"מ	16.10.1921
גדרה	31.08.1959	01.09.1959	הלוואה וחיסכון חקלאי גדרה, אגודה הדדית בע"מ	10.12.1924
דרך העצמאות	12.06.1968	01.03.1983	בנק אלרן בע"מ	08.06.1934

שם הסניף הקולט	תאריך פתיחת הסניף	תאריך קליטה	רשימת הסניפים / המוסדות שנקלטו	תאריך הקמה או קליטת מוסד בנקאי
		12.03.1972	הלוואה וחסכון חיפה, אגודה הדדית בע"מ	27.07.1922
קריית הים	08.12.1959	12.03.1972	הלוואה וחסכון חיפה, אגודה הדדית בע"מ	27.07.1922
הוד השרון	24.07.1957	04.03.1997	בל"ל סניף מגדיאל	
		27.06.1960	הלוואה וחסכון חקלאי מגדיאל, אגודה הדדית בע"מ	08.04.1930
		13.02.1958	קופת מלווה רמות השבים, אגודה שיתופית בע"מ	20.04.1938
בל"ל כללי		01.01.1975	קופת מלווה וחסכון המזרחי, אגודה שיתופית בע"מ	16.12.1935
		31.08.1959	הלוואה וחסכון חקלאי רמת השרון, אגודה הדדית בע"מ	21.06.1929
		01.06.1958	הלוואה וחסכון כפר סבא, אגודה הדדית בע"מ	20.07.1925
בנק לאומי למשכנתאות			הבנק האפופתיקאי הכללי של אי"י בע"מ	1921

בסוף שנת 1939 הסתכם מאזן הבנק ב- 10 מיליון לא"י. עד סוף שנת 1945 הגיעו סך הנכסים לכ- 51 מיליון לא"י. באותה תקופה שררה בארץ אינפלציה ניכרת ורמת המחירים עלתה פי שלושה משנת 1939. העלייה הריאלית בנכסי הבנק בין סוף שנת 1940 לסוף שנת 1945 היתה אפוא קרוב ל-90 אחוזים.

המשקל היחסי של אפי"ב בכל התקופה הנסקרת, לעומת בנקים זרים אחרים, עלה בפיקדונות וירד במתן אשראי. צמצום האשראי היה תולדה של מדיניותו השמרנית יחסית של הבנק בתחום זה, והיא התבטאה בגידול ניכר במזומנים מצד אחד וברווחיות נמוכה מאוד מצד שני: במונחים ריאליים ירד הרווח הנקי והוא היה אפסי כמעט כאחוז מהנכסים. המדיניות של צבירת נזילות נבעה לא נבעה רק מזהירות מפני עתיד בלתי צפוי אלא גם מההנחה - שתתברר בדיעבד כשגויה - שלאחר המלחמה יירדו המחירים בעולם ותשרור דפלציה.

דוגמה למניית בנק אנגלו פלשתינה בע"מ מצורפת כנספח נ' 3.

4. סיום המנדט (1948 - 1949)

עיון במאזן הבנק לסוף שנת 1945 מגלה כי שיעור הנזילות של הבנק הגיע הרבה מעבר לשיעור המינימלי שקבע המפקח על הבנקים – תולדת המדיניות שנקט הבנק בשנות המלחמה. עתה שינה הבנק את מדיניותו; ב-1948, עם סיום המנדט, עלה שיעור הנזילות ב-5 אחוזים בלבד על השיעור שקבע המפקח על הבנקים. יתרת האשראי המשיכה לגדול ואילו הגידול בפיקדונות קטן והלך. זאת משום שהציבור העדיף להחזיק מזומנים עקב חששותיו מחוסר היציבות שיתחולל באזור עם סיום המנדט.

עם תום המנדט הבריטי וההכרזה על מדינת ישראל, ב-15 במאי 1948, הוטל התפקיד של הנפקת מטבע למדינה העצמאית על אפ"ב. השיקולים בבחירת הבנק לתפקיד זה היו גודלו, ניסיונו המוניטרי והמוניטין שלו. כל אלה שקלו כנגד העובדה שאפ"ב היתה חברה אנגלית, דבר שהיה עלול לחשוף את המדינה לפעולות תגמול מצד הממשלה הבריטית, שטרם הכירה בעצמאות המדינה. ב-16 באוגוסט 1948 נחתמה 'אמנה בין הממשלה הזמנית ובין בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ', שקבעה את יחידת המטבע החדשה: 'הלירה הארץ-ישראלית'. האמנה הסדירה את המשכיותם של חוזים והתחייבויות הנקובים במונחי לירה ובכך נתנה מעמד של הילך חוקי לשטרי הבנק.

5. תביעת מדינת ישראל נגד אפ"ב (1949)

במסגרת 'הסכם בין ממשלת הממלכה המאוחדת לבין ממשלת ישראל בעניינים כספיים הנובעים מסיום המנדט בארץ ישראל' ('ההסכם'), שנחתם ב-30 במרס 1950, סוכם בין היתר כי:

אשר לכספי [...] אנשים הנחשבים לאויבים או נתיני האויב, מחמת מוצאם או קשרם הגרמני, שהיו בפיקוח הממונה הנ"ל, תזכה ממשלת הממשלה המאוחדת את ממשלת ישראל בסכום של £346,000 ותעשה סידורים למען ביטול התביעה של סוכני הכתר למושבות בסכום של 1,793,000 ליש"מ, התלויה והעומדת עתה כנגד בנק אנגלו פלשתינה בע"מ, ותותר על כל תביעה על סכום זה. ממשלת ישראל תותר על כל תביעה אחרת כנגד ממשלת הממלכה המאוחדת לגבי איזו כספים שהם מהכספים הנ"ל, אם ישנם כאלה, שאינם נמצאים בישראל.

מסמכי ההסכם בין ממשלת הממלכה המאוחדת לבין ממשלת ישראל מצורפים כנספח נ' 4.

בהתאם לכך קוזז, מסכומי הכסף שהועברו על ידי הממונה הבריטי בגין כספים שעוקלו על ידו מחשבונות של 'נתיני אויב', גם סכום זה של 1,793,000 ליש"ט. התביעה של סוכני הכתר למושבות על סך 1,793,000 ליש"ט, היתה בגין סכומים שהופקדו לטובת הממונה על רכוש האויב באפ"ב, סניף ירושלים, ואשר לא הועברו בזמנו על ידי אפ"ב לסוכני הכתר למושבות. הסכום הנתבע הוא חלק מהסכום שהממונה הבריטי על רכוש האויב/ ממשלת בריטניה היה אמור לקבל מרוכשי הקרקעות בשרונה (האזור ידוע היום כ'הקריה') בתל אביב.

עקב טעויות רישום שנעשו בסניף אפ"ב בירושלים, לא הועבר הסכום מעולם ליעדו; לכן נותרה היתרה הנ"ל לזכות הממונה הבריטי על רכוש האויב ומכך נובעת התביעה. בחודש נובמבר 1949 הגישו היועץ המשפטי לממשלה והממונה (הישראלי) על רכוש האויב (שניהם ביחד - 'התובעים') תביעה בבית המשפט המחוזי בירושלים נגד אפ"ב, על סך 1,793,000 ל"י, בגין כספים אלו.

מסמכי התביעה מצורפים כנספח נ' 5.

בהסכם מיום 12 ביוני 1950 הסכימה המדינה, ביחד עם הנתבעת, לבטל התביעה. זאת ככל הנראה בעקבות ההסכם עם ממשלת הממלכה המאוחדת לעיל. בבקשה לביטול התביעה על ידי ב"כ התובעים וב"כ הנתבעת נאמר:

היות וממשלת ישראל הגיעה לידי סידור ביחס לסכום נשוא התביעה הנ"ל עם ממשלת הממלכה המאוחדת של בריטניה הגדולה; ולכן התובעים אינם תובעים תרופה כל שהיא נגד הנתבעת [...] אי לזאת התובעים מבקשים מבית משפט נכבד זה רשות לבטול התביעה. התובעים והנתבעת מסכימים שלא ייתן צו ביחס להוצאותיהם.

בקשה לביטול התביעה מצורפת כנספח נ' 6.

מבדיקות נוספות שערכנו לא עלו הסברים מספקים למהות 'הסידור נשוא התביעה' וטיבו. בתיקי היועץ המשפטי לממשלה מהשנים הרלוונטיות שנחשפו על פי בקשתנו במיוחד לשם כך, קיים אזכור לפרשת התביעה, אולם לא הובהר המניע לביטולה. מהאמור לעיל עולה כי ממשלת ישראל נטלה על עצמה את מחויבות הממונה הבריטי על נכסי האויב, כולל במקרה של תביעות נגדו, וכן אחריות לכספים המגיעים לו, כולל הסך של 1,793,000 ליש"ט. בפועל, כפי שניתן להבין מהאמור לעיל, לא ידוע לנו אם הסך האמור הועבר מהבנק למדינה או לאפטרופוס הכללי. מפאת אילוצי זמן וסדרי עדיפויות נבצר מאתנו להמשיך ולחקור בנושא.

6. הבנק הופך לחברה ישראלית (1950 - 1951)

הקמת המדינה יצרה מצב בעיה נכבדה במעמדו הרשמי של הבנק. החברה, על מרכזיותה בפעילות במשק, הפכה באחת חברה זרה, שמרכזיה הרשמי במדינה שיחסה כלפי ישראל היה צונן, לכל הפחות. באמנה שחתמה החברה עם מדינת ישראל היא התחייבה לשנות מצב זה, אך חלפו שלוש שנים עד שהדבר אכן תוקן. הקושי המרכזי נבע מהעדר דרך חוקית להפיכת חברה הרשומה בארץ אחת לחברה הרשומה בארץ אחרת. היה צריך אפוא להקים חברה חדשה ולשכנע את בעלי המניות של אפ"ב להסכים להמיר את מניותיהם באלו של חברה ישראלית. מחצית המניות הוחזקו בידי יק"ט ולא היתה בהן כל בעיה, אולם המחצית השנייה הוחזקה בידי משקיעים אנגלים.

החברה החדשה, 'בנק לאומי לישראל בע"מ' (להלן: 'בל"ל'), נתאגדה בארץ בספטמבר 1950 עם הון רשום של שלושה מיליון ל"י, וכמה שבועות לאחר מכן הוצע לבעלי המניות הפרטיים של אפ"ב להמירן באלה של בל"ל. 98 אחוזים מבעלי המניות של אפ"ב קיבלו את הצעת ההמרה ובית המשפט המחוזי בתל אביב קבע כי 'החל מיום 1 במאי 1951 יבוא הבנק הישראלי במקום הבנק האנגלי לכל דבר ועניין, וללא הפסק, כאילו שני הבנקים הנ"ל היו זהים'.

דוגמא למסמך העברת מניות בנק אנגלו פלשתינה בע"מ למניות בנק לאומי לישראל בע"מ מצ"ב כנספח נ' 7.

7. חברות בנות

ערב קום המדינה נמנו עם חברות-הבת (או חברות-עזר, כפי שהן מכונות בדוחות הבנק), הגופים הבאים:

(א) הבנק האפודיקאי הכללי של א"י בע"מ, שנוסד בשנת 1921 ;

(ב) חברת ב.א.פ. לנאמנות בע"מ, שנוסדה בשנת 1939 ;

(ג) חברת ב.א.פ. להשקעות בע"מ, שנוסדה בשנת 1939 ;

(ד) אוצר לתעשייה בע"מ ;

(ה) אוצר לחקלאות בע"מ. שניהם החלו לפעול בשנת 1945.

קיומן של כמה מחברות-הבת הללו (כמו חברת ב.א.פ. לנאמנות בע"מ) התחייב מטעמים משפטיים ומתנאי הפיקוח על מטבע זר בארץ. האגודה הארצישראלית בע"מ שימשה להרחבת הפעילות הבנקאית, שכן עם רכישתה זכה הבנק במחצית הבעלות על בנק איגוד לישראל ועל בנק מרכזי ישראל-קנדה, שהיה בשליטתו של זה האחרון. כל חברות-הבת האחרות נועדו לספק את הביקוש למימון ארוך טווח, שהבנק נרתע מלהעניקו מתוך כספי הציבור שהופקדו בידי. הן נבדלו זו מזו בענפי המשק ששירתו, לעתים גם בצורת פעולתן.

משרדנו פעל במספר מישורי בדיקה במקביל. נבנה מערך טכנולוגי והוקם צוות בודקים כדי למצות את המרב מן החומר רב ההיקף שחשפנו במהלך חודשי הבדיקה. המתודולוגיה שנקטנו נחלקה למספר שלבים:

איסוף חומר ממקורות שונים, חלקם בחוץ לארץ, על ידי צוותי משנה: צוות לכל ארכיון; תהליך של סינון מתקדם יותר, שכלל קריאה של מאות אלפי מסמכים בשפות שונות; החומר שנקבע כרלוונטי להמשך הבדיקה נותח בצורה מקיפה יותר. בסייוס הניתוח הוא הוזן למערכת ממוחשבת, אשר הוקמה במיוחד על ידי צוותי עני"א של משרדנו; הנתונים אשר הוזנו למערכת הוצלבו עם נתונים נוספים כדי לקבל מסד נתונים שלם יותר; בסיום תהליך זה ביצעו צוותי הבדיקה טיוב נתונים ובקרת איכות.

1. צוותי הבדיקה

בשלב איסוף החומר נחלקו צוותי הבדיקה לשניים: צוות שפעל בתל אביב וצוות שפעל בירושלים. צוות הבדיקה בסניף משרדנו בתל אביב התמקד במוסדות הבנק ובארכיונים השונים שלו. בדיקות אלו היו לב הבדיקה לפעילותו של אפ"ב בשנים הנסקרות. נערכו בדיקות בספריית הבנק, במגנזות הבנק השונות ובכספות הבנק. נבדקו דוחות כספיים ודוחות סטטיסטיים של הבנק, דיווחים של הסניפים להנהלה המרכזית, ספרי פתיחת חשבון, פניות לבנק לאומי של בעלי חשבונות ויורשים וכן רשימות חשבונות ללא תנועה שפרסמה הנהלת הבנק.

צוות הבדיקה של סניף משרדנו בירושלים התמקד באיסוף מידע ממקורות מוסדיים וממשלתיים כמו הארכיון הציוני המרכזי, גנזך המדינה, בנק ישראל והאפוטרופוס הכללי. הנתונים שנאספו ממקורות אלה השלימו את הנתונים הקשורים לפעילותו של אפ"ב, שהיה כאמור הבנק החשוב בארץ בשנים הנסקרות.

צוות בדיקה מיוחד אסף נתונים משלימים בבריטניה בארכיון הלאומי הבריטי (Public, PRO, Record Office). כן בדקנו האם יש מסמכים נוספים במשרד המסחר והתעשייה הבריטי (DTI). בשיחות שנערכו לא נמצאו עדויות למסמכים נוספים.

2. מעקב וניהול

הניהול השוטף של משימות האיסוף המגוונות, סינון הנתונים וההזנה ותיאום הפעילות בין משרדנו לבין גורמי חוץ (משרדי רואי החשבון האחרים ועדת החקירה הפרלמנטרית), היו כרוכים בקביעת נוהלי עבודה מפורטים ומערכת דיווחים ובפגישות שבועיות של צוותי הבדיקה. הנהלים כללו רישום מדוקדק ביומן פעילות, נוהלי הזנות למחשב ונוהלי תיעוד נוספים. על פי הנחיית הוועדה המייעצת, נערכו פגישות תיאום חודשיות בסניף משרדנו בתל אביב עם שאר המשרדים המעורבים בבדיקה ופגישות עדכון חודשיות בכנסת.

במסגרת תהליך טיוב הנתונים ובמקביל לתהליך הזנתם, הקים משרדנו צוות בקרת איכות. המשימה שהוטלה על הצוות היתה התחקות אחר תהליך הזנת הנתונים, מציאת טעויות, מיפוי תהליכים שגויים, טיוב הנתונים ותיקון שגיאות. צוות זה אינו עוסק בהזנת נתונים ומבטו חיצוני כך שאין הוא נגוע בדפוסים שגויים, אם יש כאלה.

הבקרה מבוססת על מדדים איכותיים, המבססים את ההיקף הכמותי של הבדיקה וקובעים את אפיון אוכלוסיית המדגם. תהליך הבקרה כלל סקירה של הנתונים שהוקלדו מהחומר שאותר

בתיקים, בהיבטים הבאים: (א) בדיקה חוזרת של הקשר בין התיק לבדיקת המשרד; (ב) הקלדה נכונה של פרטי בעלי החשבונות (שם, כתובת וכו'); (ג) אימות הסכומים בכל התנועות שנרשמו; (ד) סבירות הנתונים שהוקלדו; (ה) שלמות התנועות שהוזנו.

3. מתן אפשרות לבנק להגיש השגותיו

במהלך ההתנהלות השוטפת של הבדיקה החיצונית, התנהלו מגעים, מפגשים ושיחות בין נציגי בנק לאומי לבין נציגי הוועדה בכנסת ועובדי משרדנו. מטרת אלה הייתה מתן אפשרות לנציגי בנק לאומי לתת דעתם על ההחלטות שנקבעו על ידי ועדת החקירה, וכן להציג בפני נציגי הבנק התיקים שנבדקו על ידינו וסוגיות נוספות שעלו במהלך הבדיקה.

טיוטת ממצאי הבדיקה הועברה לידי ועדת הבדיקה בכנסת והיא העבירה אותה לידי הבנק. לאחר מכן לובנו, לבקשת הבנק, ממצאי הבדיקה ברמת פירוט של כל חשבון וכל תיק, לאחר הערות הבנק בדק משרדנו את הממצאים; כל מקרה של מחלוקת על הממצאים נדון בצוותים משותפים של הבנק ושל משרדנו. במרבית התיקים נמצא פתרון מקובל על שני הצדדים. נותר מספר קטן של תיקים השנויים עדיין במחלוקת שלגביהם טרם הצליחו הצוותים להגיע להסכמה. להלן פירוט ההליכים בהם היו מעורבים נציגי בנק לאומי:

- נערכו שני מפגשים בכנסת בין חברי הוועדה, נציגי הבנקים, עורכי הדין המייצגים אותם ונציגי משרדי הבודקים. מטרת המפגשים הייתה דיון בשיטות השערוך השונות וקביעת החלטות לגבי סוגיות אחרות שעלו במהלך הבדיקה;
- במהלך התקופה שבין ספטמבר 2003 ועד דצמבר 2003 נכח ברציפות במשרדנו צוות, שכלל את נציגי בנק לאומי ומשרד רואי חשבון שנשכר מטעם הבנק ללוות הנושא. לרשות הצוות ניתנה גישה מלאה לכל המסמכים והנתונים הקיימים ואשר על בסיסם הוגש דוח זה.
- במהלך התקופה שבין ינואר 2004 ועד אפריל 2004 נערכו מפגשים יומיים שוטפים של עובדי משרדנו ונציגי הבנק. מפגשים אלה נערכו במשרדנו וכללו דיון מעמיק בכל אחד מהתיקים שטופלו במהלך הבדיקה. באמצעות החלטות משותפות של הצדדים המעורבים, תוך הפעלת שיקול דעת והסתמכות על מסמכים קיימים, התקבלה החלטה לגבי התיקים שבדיון. במהלך מפגשים אלה ניתן לבנק מלוא האפשרויות לתת דעתם על הסוגיות העולות בתיקים הרלוונטים ולהשפיע על האופן שבו שוערכו תיקים אלה.
- התקיים קשר שוטף של שיחות טלפון בין עובדי משרדנו ונציגי הבנק; במהלך השיחות ניתן מענה לשאלות נציגי הבנק לגבי האופן שבו טיפל משרדנו בתיקי הקורבנות.

ו. הקמת מערכת ההזנה הממוחשבת

לצורך הבדיקה בנתה מחלקת ענ"א במשרדנו תוכנה לניהול בסיס הנתונים, בתיאום עם המשרדים הבודקים האחרים. התוכנה נועדה לריכוז הנתונים, הצלבתם עם מקורות נוספים, מעקב אחר תנועות הכספים בגופים השונים, שערוך הסכומים לפי הנחיות הוועדה ועוד.

ריכוז המידע ממקורות שונים בכל חשבון וחשבון

הריכוז נעשה באמצעות מסכי קליטת נתונים, שניתן להזין בהם את כל המידע הנדרש לשם גיבוש הממצאים. מידע זה כולל, בין השאר, פרטים אישיים של בעל הרכוש, שמו של מיופה הכוח (אם יש), כתובות, פרטים על חשבון הבנק, יתרות, פרטי הפונים שפנו לקבלת הרכוש, ניירות ערך שבעל החשבון החזיק בחשבונו, מניות בנק והערות.

דוגמה למסך קליטת נתונים מצורפת כנספח נ' 8.

א. הצלבת הנתונים עם מקורות מידע נוספים

לשם הצלבת הנתונים עם מקורות מידע נוספים כמו תיקי הממונה הבריטי, בנינו מספר מודולים הכוללים רשימות שונות. בעת הזנת הנתונים המשתמש יכול לבדוק את הרשימות ולמצוא האם לחשבון הנבדק יש תיקים נוספים.

דוגמא למסך הצלבת נתונים וחיפוש מצורפת כנספח נ' 9.

ב. מעקב אחר תנועת הכספים בין הגופים השונים במהלך השנים

התוכנה כוללת מודול מיוחד שבו המשתמש מקליד, על פי אסמכתאות בכתב, את כל תנועות הכספים שבחשבון. תנועות כספים אלה משמשות, בין השאר, גם לצורך השערוך. כאשר לא אותרו כל הפעולות בחשבון מסוים, הושלמו הפרטים באופן ידני על פי קני מידה קבועים, למשל:

(1) הוועדה המייעצת קבעה כי מועד תחילת השערוך הוא מועד הכללת המדינה הנכבשת ב'פקודת המסחר עם האויב'. אם ארץ נתינותו של בעל החשבון אינה ידועה, נקבע מועד תחילת המלחמה כמועד הקובע לביצוע השערוך;

(2) אותרו מקרים של רישום העברה מן הממונה הבריטי לידי ממשלת ישראל בגין חשבונות מסוימים. אם לא אותרה קודם לכן העברה מאפי"ב לממונה, הושלמה התנועה ללא אסמכתא, והמועד שנקבע לשערוך תנועה זו הוא יום הכללת המדינה בצו הממונה הבריטי;

(3) ב-18 ביולי 1978 הועברו כל התיקים שניהל הממונה על רכוש האויב במשרד האוצר בישראל לאפוטרופוס הכללי. לפיכך הושלמה הפעולה באופן ידני על ידי רישום העברה מהממונה הישראלי לאפוטרופוס הכללי;

(4) אם נמצא כי היתרה עברה מהבנק לממונה הבריטי אך לא ידוע התאריך המדויק של העברה זו, הושלם התאריך באחת משתי הדרכים הבאות: כשיש מספר אסמכתא של העברה, נקבע התאריך על פי התאריך של האסמכתא בעלת המספר הקרוב אליו; כשאין מספר אסמכתא, נקבע התאריך על פי מועד פרסום צו הממונה הבריטי ברשומות לגבי אותה מדינה. הדבר ממבוסס על ההנחה, שהבנק לא העביר כספים לממונה הבריטי לפני פרסום הצו.

בכל התיקים שנעשו בהם השלמות ידניות של הנתונים על פי קני המידה הללו, סווג התיק, בשדה של 'שלב טיפול', כ'שערוך - מידע חסר'.

דוגמא למסך קליטת תנועות כספים מצורפת כנספח נ' 10.

ג. שערוכים על פי החלטת הוועדה

שערוכי הסכומים נערכו על פי הכללים שקבעה ועדת החקירה הפרלמנטרית. כאמור, המשתמש מקליד לתוכנה את תנועות הכספים מן המסמכים. לאחר מכן התוכנה משערכת את הסכומים והתנועות ומפצלת אותם בין הבנק, הממונה הבריטי, הממונה הישראלי, האפוטרופוס הכללי ובעל החשבון או היורשים. ניתן להזין לתוכנה כללי שערוך שונים, כגון שינוי ריבית, שיעור הצמדה למדד ופיצול לתקופות שערוך שונות.

ד. מעקב אחר פרטי יורשים ופונים

מודול זה נבנה להמשך הבדיקה כשתידרש מציאת היורשים של בעלי החשבונות. אם יש מידע על יורשים ופרטיהם, הוא מוזן כבר בשלב זה.

ה. הפקת דוחות מרוכזים ואישיים

התוכנה מאפשרת להנפיק דוחות אישיים לפי מספר תיק. הדוח מכיל את פרטי בעל החשבון, פרטי הבנק, פרטים על יתרות בחשבון וניירות ערך ואת פרטי היורשים. נוסף על כך ניתן להדפיס דוח המסכם את שערוך הסכומים ואת חישוב השערוך.

ו. אפשרות להעביר את הנתונים לתוכנות אחרות

כדי לעבוד עם תוכנות אחרות, בנינו מודול מיוחד המאפשר העברת נתונים מוגדרים לקובץ אקסל.

ז. הצלבת מידע

צוותי משרדנו עבדו במקביל על מספר מקורות נתונים; כל צוות מיצה את הנתונים הרלוונטיים לעבודת הבדיקה והזינם לתוכנת המחשב. איסוף הנתונים הוא פעולה מורכבת הדורשת ריכוז רב וסבלנות רבה, שכן החומר שאותר כלל, בין היתר, מסמכים שנכתבו בכתב יד בלתי קריא לעתים; התצלומים היו חסרים או מטושטשים; חלק מן המסמכים נכתב בשפות שונות (צרפתית, איטלקית, גרמנית וכו'); במסמכים רבים היה מידע חלקי בלבד על החשבון ולכן נדרשה השלמת החסר ממקורות מידע אחרים.

בעזרת התוכנה נעשו באופן שוטף הצלבות של המידע שהוקלד מהמקורות השונים ובין מקורות אלו למקורות העזר הממוחשבים, כמו איתור יתרת חשבון בנק של לקוח שחשבונו הועבר לממונה או איתור חשבון בנק של פונים. נוסף על הזנת הפרטים של בעל החשבון, הוזנו לתוכנה גם תנועות הכספים על פי תאריכיהם. תנועות אלו שימשו הן למעקב אחר מסלול הכספים והן לשם בדיקה כי לא זלגו כספים בעת העברתם בין הגופים השונים ובתוכם. כן שימשו תנועות הכספים, בשלב הסופי, לשם שערודך וחלוקת האחראיות בין הגופים אשר טיפלו בכספים במהלך השנים. אם אותרה פנייה של יורשים או של בעלי החשבון, הוזן המידע לתוכנה על מנת לסייע באיתורם מאוחר יותר.

ח. עבודה במספר עמדות

התוכנה נבנתה כך שניתן לעבוד על אותו מאגר נתונים במספר עמדות במקביל.

ז. הבדיקות בבנק

1. ארכיונים וחומר שאותר בבנק

(א) ספריית הבנק

הספרייה ממוקמת בשדרות רוטשילד בתל אביב. יש בה ספרים בתחומים רבים הקשורים לבנק וכן מאות קלסרים של חומר היסטורי.

(ב) מגנזות הבנק

על פי החוק חייב הבנק לשמור מסמכים מסוימים לתקופה הקבועה בחוק. לשם כך הקים הבנק שתי מגנזות, ביהוד (חומר של הסניפים בדרום ומרכז הארץ) ובחיפה (חומר מהסניפים בצפון). במגנזה מקבלים את החומר מהסניפים, ממיינים אותו, קובעים את משך שמירתו, מקטלגים אותו, מאחסנים את החומר או שולחים אותו לביעור.

ככלל, כל חומר שאין מניעה חוקית לבערו - נשלח לביעור. עם זאת, מבדיקת משרדנו עולה כי סניף תל אביב וסניף אלנבי בתל אביב שמרו במגנזה חלק מכרטיסי פתיחת החשבון, הכוללים גם כרטיסים מהשנים הראשונות לפעילות הסניפים. סקרנו את הכרטיסים כדי לאתר את פרטי בעלי החשבונות הרלוונטיים לבדיקה. בין היתר נמצאו כרטיסים שנפתחו בתקופה הנבדקת ושייכים לבעלי חשבונות, המתגוררים במדינות ששיתפו פעולה עם הגרמנים או נכבשו על ידם. חומר נוסף הקשור לבדיקה לא אותר במגנזות ועל פי טענת הבנק הושמד בהתאם להנחיות.

(ג) מסמכים נוספים

לאחר הגשת טיוטת הדוח של משרדנו לבנק, מצא הבנק מסמכים נוספים שלא היו חלק מהמסמכים ששימשו את משרדנו במהלך בדיקותיו. מסמכים אלו נבחנו ושימשו אף הם להפקת הנתונים שבדוח זה.

2. דוחות כספיים ודוחות סטטיסטיים של הבנק

העתקים של הדוחות הכספיים של אפי"ב מן השנים שעברו נמצאו בארכיון הבנק שבספרייה. קיבלנו מהם מידע כללי על סך החשבונות שנוהלו בעבר ועל חלוקת החשבונות בין המדינות

השונויות. המידע שימש לצורך מעקב אחר היחס בין מספר החשבונות שאיתרנו לבין מספר החשבונות באותן שנים.

מאזן אפ"ב ליום 31 בדצמבר 1937 מצורף כנספח נ' 11.

3. דיווחים של הסניפים להנהלה המרכזית

הדיווחים נמצאו בקלסרים שאותרו בספריית הבנק וכן בתיקי C אצל האפוטרופוס הכללי. בצו ששלח הממונה על רכוש האויב הבריטי להנהלת הבנק, הוא הורה לדווח לו על כל היתרות הכספיות שמנוהלות בבנק ושייכות לתושבי מדינות שנמצאות בשליטת הגרמנים. בעקבות הצו שלחה ההנהלה המרכזית של הבנק חוזרים לסניפים שבהם הם התבקשו לדווח להנהלה באופן שוטף על יתרות תושבי מדינות זרות שחשבונותיהם מנוהלים בסניפים. הדיווחים להנהלה המרכזית הועברו בכל רבעון וכן כל אימת שהתרחש שינוי ביתרה או עם פתיחת חשבון חדש. דיווח הסניפים מוין לפי סוג היתרה (חשבונות עו"ש, שטרות לגבייה, פיקדון ני"ע וכו'). בדרך כלל מוינו הדיווחים גם לפי מדינות. הדיווחים כללו את הנתונים הבאים: (א) מספר החשבון או הפיקדון; (ב) שם בעל החשבון; (ג) כתובת מגורים (בחלק מהדיווחים בלבד); (ד) תאריך יתרה; (ה) יתרה כספית; (ו) הערות שונות.

דיווח להנהלה על רשימת בעלי פיקדונות ניירות ערך - רכוש 'אויב' מצורף כנספח נ' 12.

(א) דיווח על בעלי פיקדונות ניירות ערך

לאחר קבלת הדיווח מהסניפים דיווחה ההנהלה המרכזית של הבנק לממונה הבריטי. בשלב ראשון הוא הורה להקפיד את החשבונות, כלומר אסר על ביצוע כל פעולה ללא אישורו. בשלב מאוחר יותר דרש להעביר אליו את הכספים. בעת העברת הכספים לממונה הבריטי נרשם לעתים בכתב יד, ליד שמו של בעל החשבון שחשבונו הועבר, מספר השובר שהנפיק הבנק להעברה. במרס 1942 שלחה ההנהלה חוזר לסניפים ובו היא מבקשת להעביר אליה רשימות של בעלי חשבונות אשר כתובתם הרשומה בספרים היא ארץ ישראל - אולם ידוע כי הם תושבי מדינות חוץ. רשימות כאלה אכן הועברו והחשבונות הוקפאו. במכתב נאמר:

רבים מבעלי החשבונות ברשימות האלה נעשו בינתיים לאויבים, ויתרות החשבונות הועברו לנאמן [על רכוש האויב], מספר יותר קטן של חשבונות שוחררו לאחר שהתברר כי בעליהם תושבי הארץ [...]. יתכן מאוד, כי ישנם אצלכם מספר חשבונות נוסף, אשר בינתיים הוברר לכם (פחות או יותר) שבעליהם אינם עכשיו תושבי הארץ, אם כי בספריכם רשומה כתובת מקומית, ואשר לא באו בדברים אתכם החל מראשון ביוני 1940.

מכתב ההנהלה שנשלח לסניפי הבנק במרס 1942 מצורף כנספח נ' 13.

נוסף על החשבונות שהועברו לממונה הבריטי, נמצאו מספר חשבונות בנק של תושבים שכתובתם היתה מדינות בשליטה גרמנית, חשבונות שלא הועברו לממונה והמשיכו להתנהל בסניפי הבנק במעמד של 'חשבון מוקפא' ואסור היה לבצע בהם כל פעולה ללא אישור הממונה. עדות לחשבונות הללו מצא משרדנו בדיווחים להנהלה המרכזית בתקופה שלאחר הקמת מדינת ישראל ובדיווחים למשרד הממונה הישראלי בשנים 1948, 1949, 1950.

דוגמה למסמך הכולל חלק מהחשבונות מצורפת כנספח נ' 14.

מידע נוסף על חשבונות שנשארו בבנק נמצא בתיקי עיזבון של החשבונות שהועברו לאפוטרופוס הכללי בשנים שלאחר קום המדינה.

דוגמה לריג'יסטר של הבנק שדווח לממונה על רכוש האויב מצורפת כנספח נ' 15.
נספח זה מציג דיווח על חשבונות של אלה שנחשבו אויבים; ניתן להסיק כי רוב החשבונות ברשימה לא נדרשו על ידי בעליהם והיתרות הועברו לאפוטרופוס הכללי בשנים 1954—1958 (נכתב על ידי פקיד הבנק בכתב יד, בצד נתוני החשבון).

(ב) התכתבויות שונות

בארכיון הבנק נמצאו קלסרים הכוללים, בין היתר, התכתבויות שונות בין הבנק ללקוחות ולגופים ממשלתיים ואחרים. חלק מהמכתבים כללו פרטים רבים על חשבונות שהתנהלו בשנים הנסקרות ועל דרך הטיפול בהם. כך למשל נמצאו מכתבי דרישה לשחרור החשבון בשל עלייתו של בעל החשבון ארצה או בשל עזיבתו את אירופה.

(ג) כרטיסי פתיחת חשבון ודוגמאות חתימה

במגזזת בל"ל נמצאו כרטיסי פתיחת חשבון ודוגמאות חתימה של חשבונות, שנפתחו בסניף תל אביב וסניף אלנבי של הבנק בתקופה הנבדקת. התברר כי כל אימת שנסגר חשבון בסניף, נשלחו הכרטיס ודוגמת החתימה לגניזה. כרטיס פתיחת החשבון כולל, בין היתר, את שם בעלי החשבון ולעתים גם את כתובתם, את דוגמת החתימה ולעתים אף את הסיבה לסגירת החשבון. צוותי משרדנו סקרו את הכרטיסים וצילמו את הכרטיסים הרלוונטיים לבדיקה.

דוגמה לכרטיס פתיחת חשבון מצורפת כנספח נ' 16.

(ד) ספרי פתיחת חשבון

בכספת שבסניף המרכזי של בל"ל נמצאים ספרי פתיחת חשבונות של לקוחות סניף תל אביב. הספר כולל את תאריך פתיחת החשבון, מספר החשבון ושם בעלי החשבון. על פי המידע המצוי בספרים אלה לא ניתן לדעת אילו חשבונות עשויים להיות רלוונטיים לבדיקה ולכן שימשו הספרים בעיקר כחומר עזר על מנת להשלים פרטים חסרים.

(ה) ביעור חומר

בעת ביקור צוות הביקורת של משרדנו בסניף בנק לאומי באנגליה נשאל עובד הבנק על חומר השייך לתקופה הנסקרת. בתשובה הוא הראה לצוות פרוטוקול שנאמר בו כי אין חומר קודם שנת 1990. כן מסר כי בשנים 1997--1998 סקרו שני עובדי הבנק ארגזי מסמכים שהכילו חומר שקדם לשנת 1990; הארגזים סומנו X בצבע, ולאחר מכן בוער הארגז. ייתכן כי בארגזים שסומנו היה חומר הקשור לבדיקה.

הפרוטוקול הרלוונטי מצורף כנספח נ' 17.

(ו) אי-סדרים ופעולות בלתי מורשות בחשבונות ללא תנועה

מערך הביקורת בבנק עקב אחר בדיקות שנעשו כדי לאתר אי-סדרים ופעולות בלתי מורשות בחשבונות ללא תנועה. התברר שלא ניתן היום לאתר את התיקים הללו וסביר להניח שהם בוערו. עם זאת מסר לנו מערך הביקורת שבכל המקרים שבהם התגלו אי-סדרים ופעולות בלתי מורשות, ערך הבנק בדיקה מקיפה ומעמיקה וזיכה את החשבון במלוא הסכומים אשר נמשכו שלא כדין, בדרך שלא הזיקה לחשבון.

(ז) מלוות חובה

בשנת 1952 הועברו, על פי חקיקה, מהחשבונות הרלוונטיים שהיו באותו זמן בבנק לאומי, 10% מכל חשבון לרכישת מלוות חובה של המדינה. מאוחר יותר הועברו היתרות בחשבונות לידי האפוטרופוס הכללי. במרבית המקרים לא איתר משרדנו את השימוש שנעשה בתעודות ובמלוות חובה אלה ובידי מי.

חשבונות עו"ש

1. כללי

כאמור שימש אפ"ב את התנועה הציונית כמכשיר לגיוס כספים ולמימון פעילות ההתיישבות בארץ ישראל. במהלך השנים עודד הבנק יהודים מרחבי העולם לפתוח חשבונות בארץ, כצעד ראשון לקראת עלייתם או כהשקעה בכלכלת ארץ ישראל. בלוח להלן מובא פירוט חלקם של חשבונות אלה, המסתמך על דוחות סטטיסטיים שאיתר משרדנו במהלך הבדיקה במסמכי הבנק.

השנה	מספר חשבונות ביתרות זכות	סכום באלפי לא"י		
		תושבי ישראל	תושבי חוץ	כתובת לא ידועה
1937	תושבי ישראל	30,777	2,631	484
	תושבי חוץ	7.8%	24.3%	1.4%
1938	תושבי ישראל	32,195	3,040	362
	תושבי חוץ	8.5%	25.1%	1%
1939	תושבי ישראל	30,589	2,439	738
	תושבי חוץ	7.2%	18.6%	2.2%
1940	תושבי ישראל	28,552	2,008	475
	תושבי חוץ	6.5%	14.6%	1.5%

התפלגות חשבונות תושבי החוץ ביתרות זכות על פי ארצות המוצא, 1938

המדינה	מספר חשבונות ביתרות זכות	אחוז מסך חשבונות ביתרות זכות	סכום בלא"י	אחוז מסך חשבונות ביתרות זכות	הסכום הממוצע לחשבון בלא"י
אנגליה	108	3.6	65,000	4.3	602
פולין ודנציג	858	28.2	489,000	31.3	570
ליטא	234	7.7	139,000	9.1	600
לטביה	70	2.6	27,000	1.8	385
רומניה	490	16.1	178,000	11.7	363
גרמניה	204	6.7	105,000	6.9	518
צ'כוסלובקיה	109	3.6	62,000	4.1	569
הולנד	66	2.2	36,000	2.4	545
שווייץ	142	4.6	67,000	4.4	472
צרפת	108	3.5	62,000	4.1	574
שוודיה, נורבגיה, דנמרק ופינלנד	20	0.6	5,000	0.4	250
אמריקה	110	3.6	44,000	2.9	400
אפריקה	47	1.5	11,000	0.7	234
ארצות אחרות	474	15.5	242,000	15.9	510
סך הכול	3,040	100	1,532,000	100	504

הלוח מלמד כי עיקר החשבונות ביתרות זכות הופקדו על ידי תושבי חוץ, תושבי מדינות אירופה שנשלטו על ידי הנאצים: סך של 1,098,000 לא"י שהוא כ-72% מסך יתרות הזכאים של תושבי החוץ, בתוספת יתרות הזכאים של תושבי אפריקה (גם חלק מהם נשלטו בידי הנאצים).

בשנים 1939—1940 הצטמצמו יתרות הזכות של תושבי חוץ ומספר חשבוניותיהם; הסיבה לכך נעוצה כנראה בפרוץ מלחמת העולם השנייה ובהוצאת הצו של הממונה הבריטי המורה על עיקול כספים של תושבי מדינות אויב.

על המצאותם כספים של יהודי פולין באפ"ב בשנת 1943 ניתן ללמוד מדבריו של הרב נייפלד בישיבת הוועדה הפועל הציוני (הועה"פ), שנערכה בתאריך 18 בינואר 1943:

"יש כסף לא רק לקרן היסוד, אלא גם לבנק הציוני. יש הרבה כספים של יהודי פולין המונחים באפ"ק ואין איש יודע מה סופם של כספים אלה, אין איש יודע אם ישובו האנשים האלה לגבות אותם".

קטע מפרוטוקול ישיבת הוועד הפועל הציוני מתאריך 18 בינואר 1943, מצורף כנספח נ' 18.

2. פתיחת חשבון

מספר דרכים עמדו לפני תושבי חוץ שביקשו לפתוח חשבונות עו"ש בבנקים בארץ ישראל: (1) במהלך ביקור בארץ: איתרנו בבדיקתנו חשבונות עובר ושב שמסמכי הפתיחה שלהם נחתמו בארץ במהלך ביקורו של תושב החוץ. כשהוא פתח את החשבון בסניף המקומי נרשמה בפרטי הלקוח כתובתו בחוץ לארץ או כתובת המלון ששהה בו בארץ; (2) באמצעות מיופה כוח: מיופה הכוח היה עשוי להיות בן משפחה או חבר שעלה ארצה ופתח בשם תושב החוץ את החשבון; בני משפחה, חברים או עורכי דין שנסעו לחוץ לארץ וחזרו עם הבקשה לפתוח חשבון. אם החשבון נפתח במעמד מיופה הכוח בלבד, בדרך כלל נשלחו לחוץ לארץ המסמכים על פתיחת החשבון כדי שבעלי החשבון יחתמו עליהם וחתמתם אושרה על ידי הקונסוליה האנגלית במקום מגוריהם. ברוב המקרים הללו לא היה זה במתן ייפוי כוח לפעול בחשבון אלא ייפוי כוח לשם פתיחת חשבון בלבד; לראיה, לא היתה כל פעילות של מיופה הכוח בחשבון אף כאשר הורעו התנאים ללקוח.

3. כתובות

לקוחות הבנק שהיו במדינות שנשלטו בידי הנאצים (בגרמניה מפברואר 1933, באוסטריה ממרס 1938, בצ'כוסלובקיה ממרס 1939), נקטו מספר פעולות כדי להסתיר את כתובתם ואת הקשר בין החשבון לבעליו, פן יבולע להם מידי הנאצים. עם פעולות אלה נמנו מתן כתובת חלקית, כגון שם עיר בלבד.

דוגמה לרג'יסטר של הבנק ולחשבון דוגמה מתוכו מצורפת כנספח נ' 19.

מספר תיבת דואר; כתובת של מיופה כוח (C/O או ע"י) באחת מהמדינות שלא נשלטו בידי הנאצים; כתובת זמנית, כגון POSTE RESTANTE ('השאר דואר'). בשלב מאוחר יותר איתרנו שינויי כתובות של הלקוחות למקום הגירתם או למחנות כפייה, מחנות עבודה או מחנות ריכוז. כן איתרנו כתובות של מחנות מעבר במדינות שאפשרו ליהודים מחסה זמני. כך למשל מצאנו הצהרה של אשת בעל חשבון 'נתין אויב', בעלת אזרחות שוויצרית, מיוני 1942: "We were repatriated from Italy (Milan) as a result of the racial laws declare"

מסמך ההצהרה מצורף כנספח נ' 19א.

בדוח התקדמות מספר 8 של הממונה הבריטי על רכוש האויב, לתקופה שבין ה-1 ביוני 1940 ועד 31 באוגוסט 1941, תחת הכותרת "עקרונות המדיניות וסמכות הפיקוח", נמצאה הערת הממונה הבריטי בנוגע לחשבונות החשודים כחשבונות אויב. להלן תרגום הדברים כפי שתועדו:

בהתבסס על פקודת המסחר עם האויב, שקבעה כי אנשים ייחשבו אויבים אם כתובתם הידועה האחרונה הייתה בגבולות שטח האויב, נהגו הבנקים לייחס לבעלי החשבונות שלהם כתובת נוכחית, על פי הכתובת שהייתה רשומה בספריהם בעבר. בנקים בארץ, החזיקו מספר ניכר של חשבונות שהכתובת הנוכחית המיוחסת לבעליהם איננה הגיונית במושגים של היום, חשבונות בעלי כתובת פיקטיבית לחלוטין וכן חשבונות ללא כתובת. קיימת סבירות רבה, כי שיעור גבוה של חשבונות אלה, שייך כעת לאנשים שנחשבים אויבים.

כמו כן הוציאה ההנהלה המרכזית של הבנקבעניין זה במרס 1942 חוזר רשמי לסניפיה, שבו היא מבקשת להעביר אליה רשימות של בעלי חשבונות אשר כתובתם הרשומה בספרים היא ארץ ישראל, אולם ידוע כי הם תושבי חוץ. ציטוט מדויק של הדברים הוזכר כבר בסעיף א (דיווח על בעלי פיקדונות ניירות ערך) בפרק ו לדוח זה. כדוגמה לאמור לעיל ניתן להביא את סיפורו של א"ג, שחשבונו נמצא ברשימת החשבונות הרדומים של בל"ל. במסגרת האסמכתאות המצורפות לתיק, נמצא כי לפני פרוץ המלחמה חתם בעל החשבון על מסמך ולפיו הוא תושב סקוטלנד, עם כתובת חלקית. על המסמכים בתיק נמצא רישום של הכתובת הכללית C.I., Canderigg, Glasgow, שכלל הנראה הייתה כתובת פיקטיבית לרישום חשבון הבנק. הבנק היה ער לכך שהממונה יכול לבדוק אם מדובר בכתובת פיקטיבית. על כן דיווח הבנק על החשבון לממונה.

דוגמה אחרת של תיק שהוחלט לגביו שאינו רלוונטי לחישובי היא של קורבן השואה א"ה, שחשבונו הועבר מהבנק לידי הממונה הבריטי, על פי הוראת הממונה. על פי הרישומים, מדובר בתושב האמפסטד, לונדון, ללא כתובת מדויקת, שנפטר ב-1 באוקטובר 1940. מעיון מעמיק בתיק עולה, כי בעל החשבון שהה בלונדון, אך נהרג במהלך ה"בליץ" הגרמני על לונדון. עם זאת, במסגרת מכתב הבקשה לשחרור החשבון, שנשלח על ידי ההנהלה המרכזית של הבנק לממונה הבריטי ב-10 ביולי 1947, תועד כי 'מתברר עכשיו כי בעל החשבון שהתגורר בהאמפסטד שבלונדון, נפטר ב-1 באוקטובר 1940, כתוצאה ממתקפת האויב'.

מכתב הבקשה לשחרור החשבון מצורף כנספח נ' 20.

4. קשר עם לקוחות חוץ

בשל אירועי התקופה והמרחק בין הבנק לתושבי חוץ, קשה היה לנהל קשר שוטף וישיר עמם. יש להניח כי בשל כך לא נמצאו ראיות לדיווח תקופתי שוטף ללקוחות. אותרו אך ורק התכתבויות עם לקוחות במקרים של הפקדות בחשבון, משיכת כספים ממנו או שינוי של מיופה הכוח וכו'. ראיות לניסיונות ליצור קשר עם לקוחות תושבי חוץ נמצאו בהערות שנרשמו בכתב יד בספרי הבנק, כגון 'כתובת לא ידועה', 'אין כבר קשר' וכו'.

5. קשרים עם גורמים רשמיים

עוד קודם הוצאת הצו של הממונה הבריטי לעיקול כספי תושבי מדינות האויב, היה הבנק כפוף לפיקוח של שלטונות המנדט הבריטי. הפיקוח כלל חובת דיווח שוטף, בין היתר, על יתרות מטבע חוץ, החזקות ניירות ערך זרים וכדומה. מאז הוצאת הצו האמור דיווח הבנק לממונה הבריטי באופן שוטף על כל החשבונות המוחזקים אצלו השייכים לתושבי מדינות שהוכרזו מדינות אויב.

6. הממונה הישראלי על רכוש האויב והאפוסטרופוס הכללי

ב-1948, עם קום המדינה, הוקם במשרד האוצר גוף שירש את תפקידיו של הממונה הבריטי לגבי הרכוש שהוחרם או הוקפא והשייך לתושבי מדינות אויב. בשנת 1950, לאחר חתימת ההסכם

בין מדינת ישראל לבריטניה שבו זוכתה המדינה בגין הנכסים שהחרים הממונה הבריטי וטרם שוחררו, שלח הממונה הישראלי מכתב לבנקים ובו נאמר: 'הנני ממציא לכם בזה רשימה של חשבונות עובר ושב ופקודות תשלום לטובת "אויבים" [...] קיבלתי עכשיו את הסכומים מהממשלה האנגלית [...] אין מצדי התנגדות לשחרור החשבונות הללו לבעליהם או ליורשיהם, אם המוטבים הם תושבי קבע במדינת ישראל'. כלומר, שחרור הכספים נעשה אך ורק לבעלי החשבונות או ליורשיהם שהוכיחו כי עלו לארץ והתיישבו בה כתושבי קבע.

פנייה לבנק מאת הממונה על רכוש האויב מצורפת כנספח נ' 21.

במהלך השנים שחרר הממונה הישראלי כספים לבעלי החשבונות הללו תוך ניכוי אגרה בשיעור של 3% עד 4%. ב-18 ביולי 1978 הועברו כל תיקי הממונה הישראלי לטיפולו של האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים בישראל, בהתאם לסעיף 21 לחוק האפוטרופוס הכללי (1978) ומחלקת הממונה על רכוש האויב במשרד האוצר נסגרה.

תרשים המתאר את המסלולים האפשריים של הכספים הנמצאים בבנק מצורף כנספח נ' 22.

7. דוגמאות של מסלולים אפשריים של כספים

במרבית התיקים שהועברו בהם כספים לממונה הבריטי אותרו מסמכים של הבנק שלפיהם הועבר הכסף בו ביום.

דוגמה לאסמכתא של בנק אנגלו-פלשתינה להעברה ב- 8 במאי 1940, לממונה הבריטי על נכסי האויב מצורפת כנספח נ' 23.

בפועל מצאנו מספר מקרים, המעידים כנראה על הכלל, שבהם נעשתה העברת הכספים כעבור מספר ימים – וזאת למרות העובדה שחשבונו של הממונה הבריטי התנהל בסניף ירושלים של אפ"ב. כך למשל נרשם במסמך הבנק כי הועברו ב-14 באפריל 1942 כ-80 חשבונות לממונה הבריטי, בעוד שמן הנהלת החשבונות של הבנק עולה כי ההעברה נעשתה ב-13 במאי 1942. **רשימת בנק אנגלו-פלשתינה לכ- 80 העברות לקסטודיאן ב- 14 באפריל, 1942 מצורפת כנספח נ' 24.**

בתיקים אלה יש אף הוראות מאוחרות יותר מתאריך זה, והממונה הבריטי אישר כי החשבונות עברו אליו במחצית השנייה של מאי 1942. **הודעת הקסטודיאן להעברת הכסף מ- 13 במאי, 1942, כחודש לאחר התאריך שמדווח הבנק על ההעברה מצורפת כנספח נ' 25.**

דוגמאות לתיקים שונים

חשבונה של פ"ק:

חשבון של אישה שנספתה בשואה, שנשאר בבנק עד להעברתו לאפוטרופוס בשנת 1957. היא נולדה בעיר קישנייב שהיתה בשטחה של רוסיה, וב-18 במאי 1938 פתחה חשבון בסניף תל אביב של אפ"ב והפקידה בו 15 לא"י. בשנים 1938 ו-1939 נרשמו בחשבון פעולות הפקדה.

מסמכי חשבון הבנק של פ"ק והעברות הכספים בגינו מצורפים כנספח נ' 26.

על פי עדות בת אחותה, נלקחה פ"ק עם משפחתה למוגלילייב שבטרנסניסטריה לגטו, שכלל את יהודי סרביה ומולדובה, ונרצחה בו. ביוני 2002 הכיר בית המשפט המחוזי בתל אביב כי פ"ק נספתה בשואה בין השנים 1941--1942.

עד שנת 1957 המשיך אפ"ב (שלימים הפך לבל"ל) לנהל את חשבונה של פ"ק אצלו ושלה דיווחים שוטפים – קודם לממונה הבריטי ואחר כך לממונה הישראלי, וסימן את החשבון בחותמת 'מעוקל לממונה הבריטי'.

ב-25 במרס 1957 הועברה יתרת הכסף, בסך 344.035 ל"י ומלווה מדינה בסך 37.53 ל"י, סך הכול 381.565 ל"י, לאפוטרופוס הכללי; הבנק סגר את החשבון שהתנהל אצלו.

ממועד זה נוהל החשבון על ידי האפוטרופוס הכללי. לטענתו הצטברו בתיק זה, עד ליום 28 באוגוסט 2001, 9,000 ש"ח.

חשבונו של ה"ב:

ה"ב היה תושב אירופה בשנת 1939. ב-30 ביוני 1939 הסתכמה יתרת חשבונו ב-6.110 לא"י. ב-19 בדצמבר 1941 העביר הבנק את יתרת חשבונו לממונה הבריטי, שפתח לו תיק C. בשנת 1950 הועברה יתרת החשבון לממונה הישראלי במשרד האוצר. בשנת 1961 פנו יורשיו של ה"ב, דרך בנק לאומי לישראל, לממונה הישראלי בבקשה לשחרר את הכספים; ב-20 בפברואר 1961 שחרר הממונה סכום של 5.722 ל"י לאפ"ב למען היורשים, לאחר שהפחית אגרת טיפול בשיעור של 4%. לאחר העברת הכסף נסגר התיק אצל הממונה. מסיבה שאינה ברורה לא הוחזר הכסף ליורשים, וב-15 ביוני 1965 העביר הבנק את יתרת חשבונו של ה"ב ליחשבונות ללא תנועה'. ממועד כתיבת דוח זה עדיין מופיע חשבונו של ה"ב בבל"ל כיחשבון ללא תנועה'. **מסמכי חשבון הבנק של ה"ב והעברות הכספים בגינו מצורפים כנספח נ' -27.**

חשבונו של ז"פ:

זהו חשבון שנסגר בידי האפוטרופוס הכללי מפאת יתרה נמוכה. בשנת 1939 עמדה יתרת החשבון על סך של 25 לא"י. ב-10 במאי 1940 העביר אפ"ב לממונה הבריטי את יתרת החשבון, בסך 25 לא"י. בשנת 1950 זכתה מדינת ישראל ב-25 ליש"ט עבור חשבונו של ז"פ. ב-2 ביולי 1977 העביר האפוטרופוס הכללי את החשבון לייתרות ללא תנועה' כסכום נמוך מ-100 ל"י. בשנת 1989 נסגר התיק אצל האפוטרופוס הכללי. **מסמכי חשבון הבנק של ז"פ והעברות הכספים בגינו מצורפים כנספח נ' -28.** במהלך בדיקות משרדינו, נמצא חשבון בנק ששוחרר ליורשים ואחר כך הסתבר כי ככל הנראה, השחרור היה בעקבות מסמכים מזוייפים. **דוגמה לנסיון הונאה שבוצעה בעזרת צו ירושה מזוייף מצורפת כנספח נ' -29.**

ט. כספות הבנק

1. הרקע ומטרת הבדיקה

בדיקת הכספות נועדה לאתר כספות (או את תכולתן) שנפתחו קודם מלחמת העולם השנייה וסביר להניח כי בעליהן הם קורבנות שואה; תכולת הכספת אמורה אפוא להימצא בבנק. כספות המיועדות להשכרה ללקוחות (שנקראו גם 'משמרות' או 'סייפים') היו באפ"ב החל בשנות העשרים. עד 1947 היו חדרי כספות בשלושה סניפים: סניף מרכזי תל אביב, סניף ראשי ירושלים וסניף חיפה. חדר כספות נוסף היה בסניף הראשי של בנק קופת-עם בתל אביב (בל"ל רכש בנק זה, לרבות חדר הכספות, בשנת 1973). אמנם בסניפים אחרים לא היו כספות שהיו מיועדות להשכרה ללקוחות, אך נמצאו עדויות שונות לכך שהיו 'משמרות' בסניפים נוספים (כנראה בכספות של הסניף עצמו). עדויות אלו כוללות מסמכים על 'משמרות' בודדות שנמצאו בסניף צפת של אפ"ב בשנת 1944. גם הסניפים הראשיים של הבנק החזיקו פיקדונות ללקוחותיהם בכספות המרכזיות שלהם. נוסף על כך הוחזקו 'משמרות', שכללו בעיקר ניירות ערך ומסמכים שונים, בתיקיות קרטון, שנשמרו במרכז ב'כספת ניירות ערך' ביחידת הביצוע בתל אביב. כן היו פיקדונות של מטבעות זהב שנשמרו ככל הנראה בכספות הסניפים.

חלק מהכספות הושכרו לגורמים שאינם נכללים בבדיקתנו כמו חברות, בנקים, עמותות ועובדי אפ"ב. במהלך חיפוש בארכיונים איתרנו את נוהל העבודה לחדרי כספות, שהפיצה ההנהלה הראשית של אפ"ב בשנת 1939.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה בשנת 1939, הוציא הממונה הבריטי את הצו לסחר עם האויב, שעל פיו היה אפ"ב חייב להעביר לממונה הבריטי כל נכס של מי שהוגדר 'אויב'. כנראה שתחילה לא צוין במפורש שהצו חל גם על כספות, אך בהמשך המלחמה הובהר הדבר לבנק והוא העביר אפוא את הכספות או את תכולתן לידי הממונה הבריטי.

חוזר שנשלח לסניפי הבנק מההנהלה המרכזית הדורש המצאת רשימת כספות של נתיני אויב מצורף כנספח נ' -30.

לאחר תום המלחמה הוחזרו הכספות לבעלים שבאו לדרוש אותן, לאחר שאפ"ב פנה לממונה הבריטי בבקשה לשחרר את הכספת לבעליה.

משרדנו איתר מספר מקרים של מכירת תכולתה של הכספת על פי דרישת הממונה הבריטי והתמורה הועבר לחשבונותיו.

דוגמא למכתב הממונה הבריטי להנהלה המרכזית בדבר מכירת תכולת כספת והעברת התכולה ליורשיה, מצורפת כנספח נ' -31.

2. פירוט הכספות

(א) סניף מרכזי תל אביב

בינואר 1939 היו בסניף 321 כספות; בנובמבר 1943 - 862 כספות; בינואר 1946 היו בסניף 860 כספות מושכרות.

(ב) סניף ראשי ירושלים

במאי 1939 היו בסניף 248 כספות; בינואר 1946 היו 248 כספות מושכרות. מרבית הכספות נסגרו באוגוסט 1946, קודם שהחרים השלטון הבריטי את הסניף הראשי של בל"ל בירושלים בעקבות פיצוץ מלון 'המלך דוד' בידי האצ"ל.

(ג) סניף חיפה (כיום - סניף ככר ההגנה של בל"ל)

באפריל 1938 היו בסניף 369 כספות, 254 מהן מושכרות; בינואר 1946 - 278 כספות מושכרות.

(ד) בנק קופת-עם (כיום סניף אחוזת בית של בל"ל בתל אביב)

לא נמצאו מסמכים המפרטים את מספר הכספות שהיו בסניף. בחדר הכספות (שאינו פעיל) יש כיום כמה מאות כספות. נוסף על כך קיבל בנק קופת-עם 'משמרות' לזמן קצר, שנשמרו במעטפות ואוחסנו ככל הנראה בכספות המרכזיות של הבנק. בשנת 1978 נרשם כי נתקבלו בבל"ל מבנק קופת-עם 38 תכולות של 'משמרות', שנפתחו על ידי בנק קופת-עם בשנת 1972 (20 כספות, 18 'משמרות' לזמן קצר).

(ה) כספת ניירות ערך

בכספת ניירות ערך נמצאו 56 'משמרות' בתיקיות קרטון. לא ברור מה מקורן. בכספת נמצאו מניות למוכ"ז מסוגים שונים ומקורן אינו ידוע.

(ו) ספריית בל"ל

בספריית הבנק נמצא חומר בתפזורת בכספות שונות. חלק ממנו שויך ללקוחות מוגדרים (לא ברור האם היו אלה תכולות של כספות).

(ז) סניף לונדון (בריטניה)

בסניף לונדון קיימות כספות משנת 1902. על פי בדיקה של בנק לאומי, יש בסניף 17 כספות ישנות שהקשר עם בעליהן נותק. נמצא כי ברשות בל"ל UK יש 47 'משמרות' שנקראו Safe Custody

Parcels ושנשמרו בכספות המרכזיות של הסניף בלונדון. מרבית 'משמרות' אלו נמצאות כיום למשמרת בחברת Lloyds.

בדרך כלל הועבר החומר הארכיוני לסניף לידס, עד לסגירתו בתחילת שנות התשעים; עם סגירתו בווערו כל התיקים אשר נפתחו עד שנת 1960. שאר התיקים הועברו לארכיון ברובע גולדרס גרין שבלונדון.

דוגמה להעברת החומר הארכיוני לסניף לידס מצורפת כנספח נ' -32.

3. פתיחת כספות שהקשר עם בעליהן נותק

משיחות עם נציגי בל"ל עולה כי לדעתם לא נפתחו כספות קודם שנות השמונים ('פתיחה' משמע פתיחת הכספות שלא בנוכחות בעליהן), למעט בבנק קופת-עם, שבו נפתחו כספות החל בשנת 1972, ובסניף חיפה - החל בשנת 1970. רק בשנת 1978 הופץ לסניפים 'נוהל פתיחת כספות שהקשר עם בעליהן נותק', זאת עקב מחסור בכספות להשכרה. רק בשנת 1980 החל בנק ישראל לעסוק בנושא והפיץ הוראות ונהלים.

נוהל פתיחת כספות מצורף כנספח נ' -33.

אותר מסמך משנת 1944, המתייחס לבקשת סניף חיפה מההנהלה המרכזית לפתוח כספת שהקשר עם בעליה נותק. ההנהלה הורתה לסניף לנקוט אמצעים מיוחדים לאתר את בעל הכספת; אם תתבצע פתיחה, יש לעשותה בנוכחות נוטריון העיר.

מסמך הבקשה בדבר פתיחת הכספת, מצורף כנספח נ' -34.

(א) פתיחת כספות בידי מערך הבקרה הפנימית של בל"ל

מערך הביקורת הפנימית החל בשנת 1981 לטפל בנושא הכספות שהקשר עם בעליהן נותק. עד לראשית שנת 2002 נפתחו כ-800 כספות ו-100 מהן הועברו לאפוטרופוס הכללי, 100 הוחזרו ללקוחות או ליוורשיהם והיתר מוחזק בכספת של מערך הבקרה הפנימית של בל"ל. מערך הבקרה הפנימית של בל"ל, האחראי על פתיחת הכספות, מעריך כי כ-70% מהכספות שנפתחו נמצאו ריקות.

בקשה לאישור פריצת כספות מצורפת כנספח נ' -35.

(ב) תהליך הבדיקה

(1) משרדנו קרא את הפרוטוקולים של פתיחת הכספות שביצע מערך הבקרה הפנימית של בל"ל, שפורטה בהם התכולה שנמצאה בכספות ולעתים פרטים נוספים. כאשר העלה העיון בפרוטוקול כי כספות מסוימות עשויות להיות רלוונטיות לבדיקתנו (כלומר לא נמצא מידע המפריך את הרלוונטיות שלהן), פתחנו אותן ובדקנו את תכולתן. כ-60% מהכספות שנפתחו נמצאו לא רלוונטיות על בסיס תכולתן, כלומר בכספות אותן מסמכים שזמנם מאוחר לתקופה הנבדקת, וכך גם זמנם של עיתונים ששימשו נייר עטיפה, של בולים, שטרות או מטבעות שנטבעו, או הימצאותם של פריטים שלא היו קיימים בשנים ההן ועוד. תיעדנו את תכולת הכספות הנותרות שעשויות להיות רלוונטיות ומאוחר יותר עשינו ניתוח והערכה (לא הערכת שווי) של תכולתן.

(2) **בדיקה אצל האפוטרופוס הכללי.** תכולתן של כ-104 כספות שנפתחו על ידי מערך הבקרה הפנימית בבל"ל הועברה לידי האפוטרופוס הכללי עד תחילת 2003. קיבלנו מידע ראשוני על מאמצי ההתחקות של האפוטרופוס הכללי אחר בעלי כספות אלה ובמידת הצורך עיינו בתיקי ע' אלו ובמסמכיהם, כדי למצוא מהן הכספות הרלוונטיות לבדיקתנו. יש לציין כי לא כל התיקים הרלוונטיים לבדיקה הגיעו לידינו.

(3) בדקנו האם יש בסניפי בל"ל כספות נוספות מהתקופה הנסקרת שטרם נפתחו. לבקשתנו של מערך הבקרה הפנימית של בל"ל מכתבים לסניפים וביקשם לבדוק היש כספות כאלה אצלם. מתשובות הסניפים עלה כי לא נמצאו בהם כל כספות כאלה.

(4) בדיקת מסמכים המעידים על כספות שהועברו לממונה הבריטי או נפתחו ורוקנו בידו. ניתחנו מסמכים אלו כדי להתחקות אחרי תכולת הכספות. בדקנו את תיקי C על שם בעלי הכספות שנפתחו. מצאנו תיקים בודדים בלבד שנסבו על הכספות.

(5) בדיקת מסלולן של כספות שהיו קיימות קודם שנת 1946. בדקנו את מסלול הכספות הללו, האם נסגרו, נפתחו או חודשו וכו'. לשם כך תיעדנו והכנסנו למערכת הממוחשבת את נתוני הכספות מן השנים הרלוונטיות. הבדיקה כללה הצלבה בין הרגיסטרים השונים של הכספות כדי להתחקות אחר ההמשכיות של כספות במהלך השנים (למרות השינוי במספריהן) ולאתר כספות העשויות להיות רלוונטיות לבדיקתנו (כמו כספות שהיו נטושות שנים רבות וכיום אינן קיימות בבנק ולא נדרשו על ידי בעליהן).

(6) בדיקת מסמכים של אפ"ב/בל"ל בארכיונים שונים, הנוגעים לכספות ולתכולתן. הצלבנו את המידע שאספנו ממסמכים שונים של הבנק בארכיונים עם המידע שנתקבל מאגף הבקרה הפנימית ועם המידע הנמצא ברגיסטרים של הכספות. נתוני כל הכספות הוזנו למסד נתונים, שנבנה במיוחד לנושא הכספות.

דוגמה למסך קליטה מצורפת כנספח נ' -36.

(7) פתיחת תיקים. לכל כספת או 'משמרת' שאותרה פתחנו תיק והצלבנו אותו עם תיקי הכספים וניירות הערך שאיתרנו, כדי לאחד תיקים.

4. ממצאי הבדיקה בכספות

(א) איתרנו 100 כספות או 'משמרות' העשויות להיות רלוונטיות לבדיקתנו; 50 מהן נמצאות ברשות אגף הבקרה הפנימית של בל"ל, 50 נוספות נתגלו על פי מסמכים שמעידים על קיומן, אך מיקומם כיום אינו ידוע.

(ב) לכל הכספות שהיו בבנק עד סוף שנות השלושים (ולחלקן - עד סוף שנות הארבעים) היו בבנק העתקים של מפתחות, זהים לאלה שהיו בידי הלקוח. ההעתקים נשמרו בהנהלה הראשית של הבנק אך נשלחו לסניף על פי דרישתו. יודגש כי לא תמיד היו הלקוחות מודעים לכך.

(ג) אותרו פרוטוקולים בודדים של פתיחת כספות שתכולתן לא אותרה.

דוגמה לפרוטוקול פתיחת כספות מצורפת כנספח נ' -37.

(ד) מעבר כספות ('בלוקים' של כספות) בין הסניפים השונים של אפ"ב הקשה מאוד על שחזור הפעולות שנעשו בכספות, אם בכלל. בשל העברות אלה היה עלינו לבדוק את הכספות גם בסניפים שלא היו בהם כלל חדרי כספות בשנים הנסקרות. כך למשל נמצאו בסניף ז'בוטינסקי ברמת גן כספות שנפתחו בסניף תל אביב בשנים האמורות, ו'בלוק' כספות הועבר מסניף ראשי תל אביב לסניף חיפה ולאחר מספר שנים הועבר חזרה.

(ה) מספרי כספות שונו במהלך השנים. הדבר הקשה על ההתחקות אחר כספות מסוימות (אף באותו סניף) ופתרנו זאת על ידי תוכנת הצלבות שבנינו במיוחד. לדוגמה, בסניף המרכזי בתל אביב שונו מספרי הכספות שלוש פעמים לפחות בתקופה הנסקרת. שינוי המספר נרשם לעתים כ'סגירה' של הכספת, ובמקביל נפתחה כספת 'חדשה' על שם אותם בעלים. לרוב - לא תמיד - צוין שמספר הכספת השתנה. בגלל שינוי המספרים לא יכולנו להסתמך, בחלק מהמקרים, על רישום תאריך הסגירה שהופיע ברגיסטרים.

(ו) הכספות הכילו תכולות שונות ומגוונות, לרבות: כסף מזומן, בטרות ובמצלצלין; ניירות ערך, במרבית המקרים איגרות חוב, אך גם מניות; תכשיטים; שטרי חוב; כלי כסף; מסמכי בעלות על קרקע (קושאנים טורקיים או של המנדט הבריטי); מסמכי בנק של הלקוחות (פנקסי חשבון בנק, אישורים על הפקדות, העברות בנקאיות ועוד); מסמכים אישיים (כמו צוואות ומכתבים).

(ז) בסניפים שונים נמצאו כספות שהכילו פריטים שנמצאו בחדר הכספות. כיוון שהבנק לא ידע לשייכם לבעליהם, הוא סגר אותם בכספותיו שכונו 'כספות אבודות ומציאות'. לא ניתן לייחס את התכולה של כספות אלו לבעלים מוגדרים. נמצאו שבע כספות מסוג זה.

(ח) נוהלי פתיחת כספות היו מסודרים מאוד וכללו מספר מסמכים. כשהצלחנו לאתר מסמכים אלה, סייע הדבר לנתח את תיק הכספת; אך במרבית הכספות לא אותרו מסמכים או שאותרו

באופן חלקי. המסמכים שמולאו לגבי כל כספת כללו חוזה שכירות של הכספת; כרטיס זיהוי וביקורים של בעלי הכספת; רישום ברגיסטר הכספות של תחילת שכירות הכספת.

5. פניות של בעלי חשבונות

פניות של בעלי חשבונות ויורשים לבל"ל ולכנסת

בל"ל מקבל באופן שוטף פניות מאנשים הטוענים כי הם בעלי חשבונות בבנק או יורשיהם, ומנהל רשימת פונים. מרשימה זו איתר משרדנו פניות רלוונטיות לבדיקה וערך חיתוכים שונים עם מידע נוסף שאותר במקורות אחרים. כן התקבלו במשרדנו מספר פניות שהגיעו לכנסת וגם אותם הצלבנו.

דוגמא לפנייה לבנק לאומי לישראל מצורפת כנספח נ' 38.

קיבלנו רשימה ממחלקת פניות הציבור בבל"ל ובה מצאנו 31 פניות רלוונטיות, שנתבקשו להשלים פרטים. הדוחות הועברו להקלדה. להלן ממצאי הבדיקה:

- לאביה של מ"ר היו איגרות חוב בסך 980 לא"י;
  - מ"מ מצאה פנקס חיסכון של אביה בבנק אפ"ב משנת 1939;
  - בשנות השלושים הופקד סכום בחשבון על שם ר"פ. הבנק השיב שלא נמצא כל חשבון.
  - עו"ד ק' פנה בשם מרשו וטען שאביו נספה באושוויץ, ובשנת 1939 הפקיד סכום כסף בבנק. הבנק לא מצא כל חשבון;
  - ש"ק פנתה בשם אמה ומסרה שנמכרו מטבעות זהב מהכספת והתמורה הועברה לממונה הבריטי. הבנק השיב שאין כסף ואין כספת;
  - עו"ד ג"ש מסר בשם מרשו הנכד וטען כי סבו – שנספה בשואה – הפקיד בשנות השלושים כספים באפ"ב, באמצעות שליחי בנק שהגיעו אליו. הבנק השיב שאינו יודע על כך;
  - אח של בעל חשבון שחי באירלנד מסר כי אחיו הפקיד 1,000 ליש"ט באפ"ב ב-5 במרס 1940. הבנק לא בדק טענה זו;
  - אביו של הפונה הפקיד 14,000 ליש"ט באפ"ב לשם רכישת מפעל לייצור גרביים. הבנק לא מצא דבר בעניין;
- מרבית הפניות היו בסגנון 'הופקד כסף בבנק. נמכרו נכסים מהכספת וכו'. לא נמסרו נתונים מפורטים. לפניות לא נמצאו סימוכין בבנק.

6. רשימת חשבונות רדומים בבנק

החל בשנת 1957 פתח בל"ל ספרי ניהול חשבונות רדומים, לצרכים פנימיים ולצורכי דיווח לרשויות. בספרים אלה מופיע מספר החשבון, שם הלקוח ולעתים גם את יתרת החשבון האחרונה. בספרים אלו נכללים גם חשבונות שנפתחו ממועד הקמת הבנק.

בבנק יש גם רשימה ממוחשבת של חשבונות ללא תנועה, הכוללת את כל החשבונות ללא תנועה אשר עדיין מנוהלים בבנק, כלומר חשבונות שלא הועברו לאפוטרופוס או לא נסגרו עקב יתרת נמוכה או שבעלי החשבון לא אותרו. את הרשימות הללו הצליב משרדנו מול המידע שהתקבל ממקורות אחרים כדי להתחקות אחר חשבונות שעדיין נשארו בבנק. איתרנו כ-180 חשבונות המוגדרים על ידי הבנק כ'חשבונות רדומים' ויש סבירות כי הם עשויים להיות חשבונותיהם של קורבנות שואה.

עם תחילת עבודת ועדת החקירה הפרלמנטרית, פורסמה באתר האינטרנט של הבנק (www.leumi.co.il), רשימה חלקית של החשבונות הרדומים (ללא תנועה). לאחר הגשת טיוטת הדוח של משרדנו לבנק, הורדה הרשימה מהאתר לתקופה של למעלה משנה.

דוגמא לאיתור חשבון באתר האינטרנט של הבנק (חשבונו של ה"ב) מצורפת כחלק מנספח נ' 27.

7. פגישות עם עובדי הבנק וגמלאיו

(א) כללי

צוותים ממוסדרים נפגשו עם עובדי הבנק וגמלאיו כדי לברר נושאים במספר מישורים עיקריים: קבלת מידע אודות נהלים ודרכי עבודה בבנק בתקופות הנסקרות; קבלת מידע לגבי חומר רלוונטי היסטורי ומיקומו האפשרי בבנק; בירור תלונות בעלי חשבונות שהופנו למחלקה לפניות הציבור בבל"ל; בירור פניות בעלי חשבונות לועדת הכנסת ('החברות הורודות'); פגישות עם גמלאי הבנק שהיו מנהלי נכסים, כמפורט בכרטיסים שנמצאו במגנזה. לצורך תיאום הפגישות נתקבלה מהבנק, לאחר סינון שביצע, רשימה של גמלאי הבנק (להלן: "רשימת הגמלאים"), שלדעתו, עשויים, להוסיף לנו מידע.

הפניות הטלפוניות לגמלאים, ששמותיהם נמסרו לנו על ידי הבנק, הניבה תוצאות דלות במיוחד אשר לא הובילו לתוצאות המקוות. גם הפגישות שנערכו עם חלקם, לא תרמו באופן משמעותי לבדיקה, שכן חלק מן הגמלאים כלל לא עבדו בבנק בתקופה הנסקרת ו/או לא טיפלו בחומר השייך לבדיקה או, שלטענתם, לא זוכרים פרטים חשובים. יחד עם זאת, בעקבות מפגש מקרי עם גמלאי באחד מארכיוני הבנק, שבמסגרת עבודתו עסק, בין היתר, באיסוף חומר מהתקופה הנסקרת, הצליח משרדנו לאתר חומר רב הרלוונטי לבדיקה. החומר כולל, בין היתר, ספרי פתיחת חשבונות מהתקופה, קלסרים המכילים פרטים על חשבונות שהקפיא הממונה הבריטי וקלסרים של חשבונות ללא תנועה.

להפתעתנו, לאחר שהוגשו ממצאי הדוח הראשוניים לבנק לשם מתן הערות, מונה על ידי הבנק גמלאי ששמו לא הופיע ברשימת הגמלאים. גמלאי זה התגלה כבעל זיכרון יוצא מן הכלל וידע נרחב על הנעשה בבנק בתקופה הנסקרת (עד כדי זכירת שמות של לקוחות).

(ב) פעילות בקרב עובדי הבנק

בחודש פברואר 2002 נערכה פגישה עם א. מבלי"ל, שמסר לנו נתוני רקע על הנכסים שהועברו מהבנק לממונה הבריטי. לדבריו מצויים בחטיבה L51 שבארכיון הצינוני תיקי התכתבות עם הבנק. עוד מסר כי עד מלחמת העצמאות היו לבנק 14 סניפים ורק בשבעה מהם היו חשבונות רדומים.

ע. אחד הגמלאים שעבד בסניפים ברחוב אלנבי ועסק בחשבונות ללא תנועה, ידע לספר שבארכיון הבנק נמצא ספר שרוכזו בו פרטים על חשבונות ללא תנועה, שהועברו לידי האפוטרופוס הכללי. לדבריו נכרכו החשבונות ללא תנועה בספרים עם תחילת תהליך המחשוב בבנק. גמלאי זה סיפר על פעילות חברת 'העברה' בגרמניה בשנים 1937-1938, מעין הלבנת כספים של יהודי גרמניה תוך העברתם לארץ ישראל.

8. חברות-בנות

(א) החברה לחיזוק קשרי החליפין פולין-ארץ ישראל בע"מ

(1) הרקע

'החברה לחיזוק קשרי החליפין פולין-ארץ ישראל בע"מ' (להלן: חברת חליפין) נרשמה לפי פקודת החברות 1929-1936 ב-21 באפריל 1937.

מסמך רישום חברת חליפין מצורף כנספח נ' 39.

ישיבת מועצת ההנהלה הראשונה של החברה התקיימה ב-19 באפריל 1937 במשרדי הסוכנות היהודית בירושלים. החברה פעלה מ-1 במאי 1937 עד סוף שנת 1938. הון המניות הרשום של החברה היה 1,000 לא"י, מחולק לאלף מניות בנות 1 לא"י כל אחת. אפ"ב החזיק 998 מניות של החברה, ממספר 3 ועד מספר 1000. מועצת ההנהלה של חברת חליפין הורכבה מבאי כוח הבנק והסוכנות היהודית.

(2) מטרת החברה

מטרת החברה היתה עידוד פעולות החליפין בין פולין לארץ ישראל (להלן: 'קלירינג'). להשגת המטרה הועמדה לרשות החברה קרן מיוחדת לעידוד החליפין. מקרן זו שילמה חברת חליפין הטבות בעד יבוא סחורות פולניות באמצעות חשבון הקלירינג. נוסף על כך ארגנה חברת חליפין תנועת העברה של כספים מארץ ישראל לפולין באמצעות הקלירינג. החברה פעלה על פי הסכם שנחתם בין הסוכנות היהודית לבין ממשלת פולין.

(3) הסכם העברת הכספים מפולין לארץ ישראל ומהארץ לפולין

ב-20 באפריל 1937 שלחה ההנהלה המרכזית של אפי"ב חוזר לסניפים מס' 37 ובו עיקרי ההסכם האמור, ואלה הם:

- עסקי הקלירינג בין פולין וארץ ישראל יתחילו ב-1 במאי 1937. דרך הקלירינג מפולין לארץ ישראל ניתן להעביר את התשלומים הבאים:
  - תשלומים עבור חשבונות לסחורות שנשלחו לפולין על ידי סוחרים יהודים בארץ ישראל;
  - כספי עולים יהודים;
  - סכומים המיועדים לקניית קרקעות בארץ ישראל או בעד תשלום חלקי;
  - כספי מחיה לסטודנטים;
  - כספי סיוע;
  - כספים לטובת תיירים יהודים.
- מארץ ישראל לפולין ניתן להעביר את התשלומים הבאים:
- תמורת חשבונות עבור סחורות שנשלחו מפולין לסוחרים יהודים בארץ ישראל;
  - סכומים שנועדו להעברה מארץ ישראל לפולין;
  - סכומים של נוסעים ותיירים מהארץ לפולין שתמורתם בזלוטי תעמוד שם לרשותם.

(4) תהליך העברת הכספים מפולין לארץ ישראל

- תשלומים בזלוטי בפולין הוכנסו לחשבון מיוחד ושמו 'ארץ ישראל', שהתנהל אצל חברת פי"ר - "Polski Instytut Rozrachunkowy" - בוורשה.
- לאחר שהמשלם הפקיד את כספו בפולין, הוא חתם על תנאי ההעברה של חברת חליפין ושילם מס (7% מסכום התשלום) לקרן המיוחדת לשם עידוד החליפין של החברה. בסיום התהליך קיבל המשלם תעודת תשלום.
- חברת חליפין החליפה את הזלוטי ללא"י על ידי יבוא סחורות מפולין.
- תשלומים בלא"י בארץ ישראל הוכנסו לחשבון מיוחד, 'פולין', אשר התנהל בבנק פ.ק.א.ו. בתל אביב. את הסכומים ניתן היה להכניס לחשבון זה גם באמצעות הסניפים של אפי"ב ללא דמי תיווך. חברת פי"ר ובנק פ.ק.א.ו. גבו, כל אחד, 0.5 אחוז מהסכום שהופקד כדמי תיווך.
- הסוחרים אשר ייבאו את הסחורות הכניסו את הסכומים עבור הסחורות בלא"י לחשבון 'פולין' וסכומים אלו הועמדו לזכות המפקידים. הסוחרים הפולנים קיבלו את תמורת הסחורות שלהם בזלוטי מחשבון 'ארץ ישראל', אשר התנהל בחברת פי"ר בוורשה.
- לאחר שהמשלם בפולין הגיע לארץ, הוא קיבל את הסכומים ששילם בפולין. כאשר נמצאו הסכומים המתאימים בלא"י בחשבון המיוחד 'פולין', נעשו התשלומים למעבירים לפי זמן הכנסת התשלומים, ראשון ראשון ואחרון אחרון, אלא אם הוועדה המיוחדת שפעלה בוורשה החליטה אחרת, במקרים יוצאים מן הכלל.
- שער החליפין להמרת הזלוטי ללא"י נקבע על ידי הוועדה המיוחדת בוורשה. שער החליפין הרשמי בשנת 1937 היה כ-22.625 זלוטי ללא"י.
- מן הקרן המיוחדת לעידוד החליפין, שהמפקידים בפולין העבירו לה מס על הפקדתם, שילמה חברת חליפין הטבה לסוחרים היהודים אשר ייבאו סחורות לארץ, כדי לעודד יבוא סחורות מפולין. ההטבה נעה בין 1% ל-6% מהסכום ששילמו היבואנים עבור היבוא.

(5) ממצאי הבדיקה בחברת חליפין

- מצאנו כי חברת חליפין פתחה חשבון באפ"ב ב-1 באוגוסט 1938, ככל הנראה כדי שסוחרים יהודים יפקידו בו כספים עבור הסחורות שקיבלו מפולין. כספים אלו היו אמורים לעבור לבנק פ.ק. או לחשבון 'פולין'.
- בארכיון הציוני נמצא מכתב של אפ"ב לחברת חליפין מ-11 ביוני 1939 ובו מודיע הבנק כי חשבון חברת חליפין נמצא ביתרת חובה של 1,523.950 לא"י ליום 30 ביוני 1939.
- לא נמצאו מסמכים שהוציאה חברת חליפין בשנת 1939 ועל כן נראה כי פעילות החברה הצטמצמה מאוד בשנה זו, אם פעלה בכלל, בשל פלישת גרמניה לפולין.
- לא נמצאה עדות לכך שהכסף הועבר לממונה הבריטי ולא נמצא תיק על שם חברת חליפין שנוהל אצל הממונה הבריטי או אצל הממונה הישראלי והאפוטרופוס.
- מבנק פ.ק.או. נמסר במכתב כי לא נמצא במאגר של נתוניו כל מידע על חשבון ושמו 'פולין' ולא נמצאו המסמכים הקשורים לחשבון. עם זאת מסר הבנק כי בבירור נוסף נזכר אחד העובדים הוותיקים של הבנק בחשבון ושמו 'פולין'. נפגשנו עם זו"ר ולדעתו מדובר בחשבון שנפתח בסוף שנות הארבעים - לא בסוף שנות השלושים - ונסגר בשנת 1957. בעת הסגירה היתה בחשבון יתרה קטנה, שנבעה מהפקדות של כשמונה אזרחי פולין שלא עלו ארצה ולא קיבלו את כספם, ובנק פ.ק.או חייב את החשבון כנגד עמלה.
- נציגי משרדנו עיינו בדוחות הכספים של בנק פ.ק.או לשנים 1935, 1936 ו-1937. בדוח של שנת 1937 נמצא חשבון בשם 'חליפין' תל אביב ובו יתרת חובה של 18.611 לא"י.
- נוסף על כך מובא בדוחות הכספים לשנת 1937 פירוט של שמות אנשים ושל הסכומים שהעבירו דרך פי"ר.
- לא נמצאו דוחות כספים של בנק פ.ק.או משנת 1937 ואילך ולכן לא ידוע גורלן של היתרות הללו וכיצד נסגר החשבון.

(ב) הבנק האפותיקאי הכללי של ארץ ישראל בע"מ

1. הרקע

הבנק האפותיקאי הכללי של ארץ ישראל בע"מ (להלן: הבנק האפותיקאי) נוסד ב-21 בנובמבר 1921.

אג"ח של הבנק האפותיקאי מצורפת כנספח נ' 40.

ההחלטה בדבר הקמתו של הבנק נתקבלה בקונגרס הציוני הי"ב במחצית הראשונה של ספטמבר 1921, כדי להמריץ את התפתחות הבנייה בארץ למען קליטת העלייה השלישית; רובו של גל עלייה זה פנה לערים ובעיקר לתל אביב. כן הוחלט בקונגרס הציוני האמור כי קרן היסוד תשתתף בבנק זה בכספים העומדים לרשותה וכי הבנק ינפיק איגרות חוב שתופצנה בארצות הגולה באמצעות סוכנויות שונות. במהלך השנים 1924—1938 הנפיק הבנק האפותיקאי מספר הנפקות של איגרות חוב בסדרות שונות. אפ"ב קנה את הבנק האפותיקאי לאחר שהוא נקלע לקשיים.

2. הממצאים העיקריים

- באפ"ב נמצאו חשבונות של 'אויבים' שקנו איגרות חוב של הבנק האפותיקאי בשנים שקדמו למלחמת העולם השנייה. בשנת 1939 החרים הממונה הבריטי את החשבונות הללו. אפ"ב העביר לממונה הבריטי את הריביות ששולמו כל שישה חודשים על איגרות החוב.
- איגרת החוב עצמה לא הועברה לממונה הבריטי: הבנק החזיק אותה בחשבון ניירות ערך, שנקרא לעתים גם 'כספות ניירות ערך' או 'פיקדון ניירות ערך'.
- למרות שהחשבון היה מעוקל לטובת הממונה על רכוש האויב, גבה אפ"ב מדי שנה בשנה כשתי לירות א"י דמי שמירה על ניירות הערך שהוחזקו אצלו. גביית דמי השמירה היתה

- בהסכמת הממונה הבריטי; במקרים מסוימים אף העביר הממונה תשלומים לבנק לכיסוי דמי השמירה.
  - בשנת 1946, כאשר הבנק האפותיקאי הנפיק סדרות חדשות של איגרות חוב בריבית של 4%, המיר אפ"ב את איגרות החוב - שהוחזקו אצלו כאמור בחשבונות 'אויבים' - באיגרות החוב החדשות שהנפיק, לאחר שקיבל לכך את הסכמת הממונה הבריטי אך ללא הסכמת בעלי איגרות החוב: עם חלקם לא ניתן היה ליצור קשר, חלקם לא היה בין החיים.
  - בשנת 1959 ביצע הבנק המרה נוספת של איגרות החוב שהיו בחשבונות 'אויבים', שוב בהסכמת הממונה הבריטי. איגרות החוב החדשות נשאו ריבית של 6% והיו צמודות לדולר.
  - עבור המרה זו שילם הממונה הבריטי, מן הכספים שעיקל, 20% מערך איגרות החוב שהומרו.
  - צוות משרדנו איתר רשימות של מספרי איגרות חוב אשר הועמדו לפדיון ולא נפרעו עד היום: 23 איגרות חוב מסדרות שונות אשר הונפקו בשנים 1924—1935. ייתכן שאפ"ב לא החזיק את איגרות החוב הללו בכספות ניירות ערך ועל כן הן לא הומרו. הערך הנקוב של איגרות החוב שהונפיק הבנק עד 1935 ולא נפדו הסתכם ב- 2,320 לא"י. כן איתרנו 62 איגרות חוב מסדרות שונות שהונפקו בשנים 1943—1970 ולא נפדו עד היום. ייתכן שאיגרות חוב אלו שייכות ל'אויבים' וזאת בשל ההמרות שביצע אפ"ב בשנת 1944 ובשנת 1959.
  - על פי דוח ביקורת פנימי של בל"ל מ-27 באוגוסט 2000, השווי לתשלום בגין איגרות חוב אלה (כולל הצמודות) מסתכם ב-250,000 עד 350,000 ש"ח.
  - אותרו דיווחים של הסניפים השונים להנהלה המרכזית ובהם שמות הקונים של איגרות החוב. הדיווחים עוסקים בהנפקה משנת 1933. ברשימת השמות מופיעים ארבעה רוכשים שמקום מגוריהם היה בחוץ לארץ.
- מכתב ובו רשימת קוני האג"ח מצורף כנספח נ' 41.**

רישומים מתוך דוח ביקורת של הבנק, המתייחס לבנק האפותיקאי מצורפים כנספח נ' 42.

- במסמכים שנבדקו נמצאו התכתבויות שונות משנות השלושים המאוחרות על מכירת שטרי חוב (איגרות חוב) והפצתם בחוץ לארץ, בעיקר בפולין ובאוסטריה. להלן דוגמה אחת.
- מר מ"ב נולד בשנת 1895 ברוטרדם שבהולנד (הוריו: מ' וס"ב). בשנת 1939 הוא ביקר עם אשתו בארץ ישראל ופתח חשבון באפ"ב; צוות משרדנו מצא בבדיקת ספרי פתיחת החשבונות של הבנק כי ב-4 במאי 1939 נפתח חשבון על שם מ"ב וי"ב (י"ב הוא אחיו של מ"ב). משרדנו בדק במוזאון יד ושם ומצא כי בתו של מ"ב מסרה כי אביה ואמה נספו בסוביבור שבפולין בשנת 1943 ואילו דודה, י"ב, נפטר בשנת 1945 בהולנד; אשתו ושלושת ילדיהם נספו גם הם בסוביבור בסביבות יוני 1943. ט"ש, בתו של מ"ב, מתגוררת בארץ ואילו אחיה, ס"מ, מתגורר בהולנד. אותר פיקדון ניירות ערך על שם מ"ב וי"ב שבו נקנו שתי איגרות חוב של הבנק האפותיקאי, כל אחת של 100 לא"י ערך נקוב, אשר הונפקו בשנת 1935 ונשאו 5% ריבית לשנה, המשתלמת כל חצי שנה. המועד המדויק של הרכישה אינו ידוע; לדעתנו הן נקנו במהלך המחצית הראשונה של 1940 מאחר שהריבית החלה להשתלם ב-1 ביולי 1940: במועד זה העביר אפ"ב לממונה הבריטי 271.585 לא"י שהיו בחשבון עו"ש על שם מ"ב וי"ב.
- מ-1 ביולי 1940 ועד ינואר 1944 נזקף לזכות החשבון אצל הממונה על רכוש האויב סך 37.006 לא"י שנבעו משמונה 'קופונים' חצי שנתיים וזאת לאחר ניכוי מס על הריבית ודמי שמירת פיקדון.

בינואר 1944 הוחלפו איגרות החוב באיגרות חוב מהנפקה חדשה של הבנק האפותיקאי, הנושאות 4% ריבית לשנה. ההמרה נעשתה בהסכמת הממונה הבריטי וללא הסכמת בעלי החשבון. בעת ההמרה שולם לבנק האפותיקאי 4.75 לא"י בשל ההמרה עבור 100 לא"י ערך נקוב. את התשלום העביר הממונה הבריטי מחשבונו של מ"ב וי"ב, ללא ידיעת בעלי החשבון.

בשנת 1954 פנתה בתו של מ"ב וביקשה את הכספים אשר אצל הממונה הישראלי וזאת על פי צו ירושה, המקנה לה מחצית מהעזבון ולאחיה, ס"ב, את המחצית השנייה. ב-19 במאי 1954 שלח הממונה מכתב בל"ל ובו הוא מודיע לו שהוא איננו מעוניין במחצית העזבון, 100 ל"י, ונוסף על כך צירף המחאה על סך 15.250 ל"י, שהיתה מחצית היתרה שהוחזקה על ידו. במכתבו לבנק הממונה מבקש שניירות הערך והכסף יוחזקו לטובת בתו של מ"ב, יורשת מחצית העזבון. הבנק מכר 100 ע"נ אג"ח ולא ידוע בדיוק מתי.

ב-29 בדצמבר 1954 שלח בל"ל מכתב לממונה הישראלי ובו הודעה כי נתגלה פגם פורמלי בצו הירושה הנוגע לפיקדון הנדון ולכן, נכון לתאריך המכתב, הוא אינו משחרר את הכסף, אך כדי לתאם את הרישום בספרי הבנק, הבנק מוציא מהפיקדון 100 ל"י איגרות חוב ומשאיר בפיקדון 100 ל"י איגרות חוב בלבד. לא ברור האם הבנק שחרר את הכסף והעבירו לבתו של מ"ב. ב-4 במאי 1959 הומרו איגרות החוב הנותרות לאיגרות חוב חדשות של הבנק האפותיקאי, סדרה 2, צמוד דולר, הנושאת ריבית של 6% לשנה. בעת המרת איגרות החוב שולם לבנק 20% מסך ההמרה, בהתאם לתנאי ההמרה, מחשבונו של מ"ב וי"ב. הסכום הגיע ל-20 ל"י. ההמרה נעשתה בהסכמת הממונה הישראלי וללא קבלת אישור כלשהו מבעלי החשבון, וגם ללא אישור מהיורשים של החשבון שכבר היו ידועים לממונה. בסביבות שנות השישים הוחלף מספר הפיקדון.

ב-31 במרס 1968 החזיק עדיין הבנק בפיקדון את איגרות החוב האמורות. המועד האחרון של העברת סכומי כסף בגין הריבית לממונה הישראלי היה 2 באוקטובר 1967, למרות שאיגרות החוב הוחזקו גם בשנת 1968. נמצאו סכומי כסף אשר הבנק קיבל כריבית על איגרות החוב ולא העבירם לממונה הבריטי.

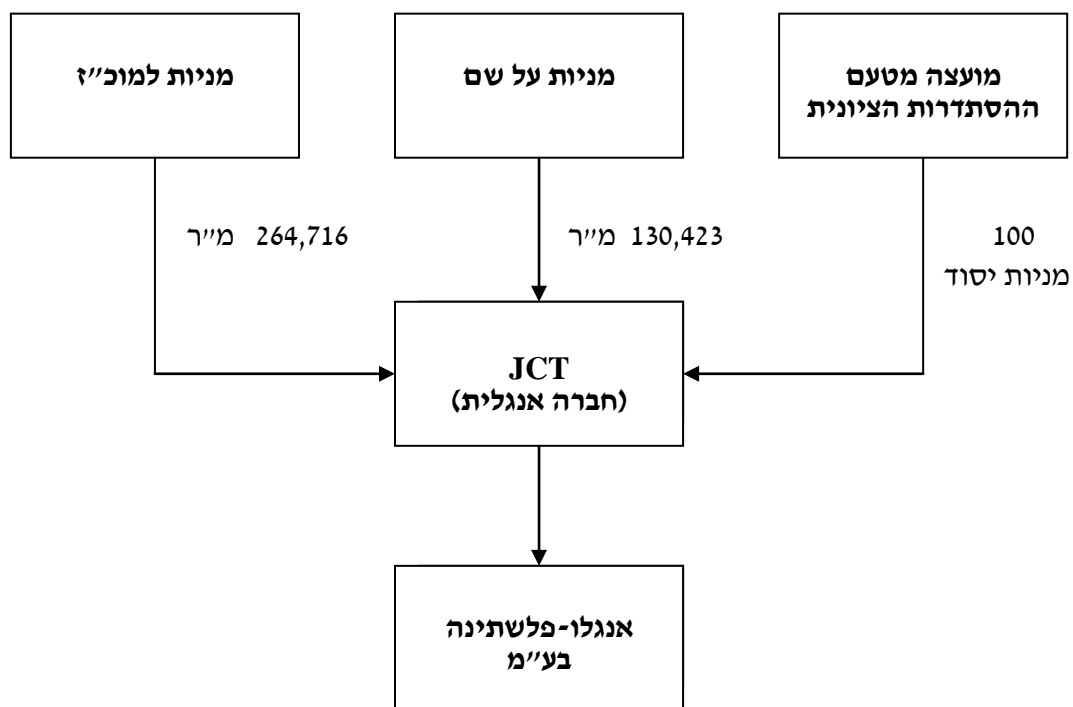
על פי רישומי הבנק האפותיקאי, נפדו איגרות החוב שהוחזקו בפיקדון מ"ב וי"ב. לחשבון זה נוהל תיק כספים אצל הממונה הישראלי; התיק עבר בשנת 1972 לאפוטרופוס הכללי, המנהל תיק עזבון על שם מ"ב וי"ב. ב-7 באפריל 2002 שלחה ט"ש, בתו של מ"ב, מכתב לאפוטרופוס ובו היא מבקשת מידע על אביה ודודה, לאחר שמצאה את שם אביה ברשימת בעלי הנכסים העזובים ושנה קודם לכן מצאה את שם דודה באתר של האפוטרופוס הכללי. ב-18 באפריל 2002 השיב לה האפוטרופוס הכללי כי בשנת 1954 הוגשה בקשה לשחרור הכספים על ידי בתו של מ"ב אך הליך השחרור לא הושלם. כן כתב כי משרד האפוטרופוס מנהל על שם מ"ב וי"ב סך של כ-1,900 ש"ח.

י. Jewish Colonial Trust (JCT), יק"ט

הרקע ההיסטורי

בשנת 1951 רכש בנק לאומי לישראל בע"מ את בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ במלואו. בעת הרכישה הומרו המניות של אפ"ב בע"מ במניות בל"ל. בל"ל היה אז חברת-בת של חברה זרה ולכן הוחלט להביא לשינוי מבנה החברות בלא לפגוע בבעלי המניות של החברה האנגלית. שינוי המבנה נועד להביא לכך שהשליטה בבנק הישראלי תהא של חברה ישראלית. כחלק ממהלך זה נערכו שתי הפחתות הון.

הון המניות של יק"ט התחלק כדלקמן: (א) 100 מניות יסוד הוחזקו על ידי מועצה של ההסתדרות הציונית; (ב) 130,423 מניות רגילות (מ"ר) על שם; (ג) 264,716 מניות למוכ"ז. המניות נמכרו ליהודים האירופה וברחבי העולם כולו.

בשנת 1955 הועברו כ-95% מהמניות של בל"ל מחברת יק"ט, שהיתה כאמור חברה אנגלית, לחברת אוצר התיישבות היהודים בע"מ, חברה ישראלית. חמשת האחוזים הנותרים של מניות בל"ל נשארו בידי יק"ט. בשנת 1980 ביקש הבנק להסדיר את ענייני יק"ט ולכן הוחלט על יצירת נאמנות, אשר תחזיק את התמורה של מניות הבעלים הבלתי מאותרים.

כיום יש אפוא סכום של 2,500,000 ליש"ט המיועד לתשלום פיצוי לבעלי המניות של יק"ט שטרם אותרו, והוא מוחזק בנאמנות בחברה לנאמנות של בנק לאומי בלונדון. את עיקר ניסיונות האיתור של בעלי הרכוש עושה חברת יק"ט נאמנות בע"מ, באמצעות פרסום של רשימות בעלי המניות במרכזים יהודיים שונים ובאמצעי התקשורת, כגון אינטרנט, עיתונים יהודיים בעולם ועוד. נוסף על כך מפרסמת יק"ט נאמנות בע"מ את האפשרות למימוש הכספים ולשחרורם.

פסק דין של בית משפט באנגליה המאשר לחברה לנאמנות של בל"ל להחזיק בתמורת המניות מצורף כנספח נ' 43.

משרדנו מצא מסמך וממנו עולה כי מרבית ספרי חברת יק"ט, שנמצאו במשרדים בלונדון, נעלמו משום שהבניין שהיו בו הופצץ בזמן המלחמה. ככל הנראה נספו בשואה רבים מבעלי המניות של החברה.

הליך שמירת הרכוש ושחרור המניות של יק"ט על ידי חברת יק"ט נאמנות בע"מ הוסדר עם האפוטרופוס הכללי. על פי הנוהל התקף כיום, יק"ט נאמנות בע"מ מפנה כל פנייה הקשורה במניות את הפונים לחברה לנאמנות של בל"ל. זו מצדה משלמת לבעל מניה שהוכיח את זכאותו סכום השווה לתשעה ליש"ט (במועד כתיבת דוח זה). ערך המניה עומד היום עומד על 750 ש"ח בערך. יק"ט נאמנות זו מנוהלת על ידי אוצר התיישבות היהודים עבור האפוטרופוס הכללי.

דוגמה למסמך פדיון מניית JCT מצורפת כנספח נ' 44.

יק"ט נאמנות בע"מ משחרר מדי שנה בשנה מניות בהיקף של כ-100,000 ש"ח, והחברה לנאמנות של בל"ל – כ-6,500 ש"ח (מ-2.5 מיליון ליש"ט).

1. הרקע ההיסטורי

בנק לאומי בריטניה פעל כסניף מרכזי של בנק אנגלו-פלשטינה קודם שנת 1959, אז הוקמה חברת הבת של בל"ל-בריטניה. אלפי אנשים ברחבי העולם היהודי רכשו את מניותיו, לעתים ללא שם, דרך יק"ט. במהלך המלחמה נעלמו או נספו רבים ממחזיקי מניות אלה ומלאכת איתור בעלי המניות או יורשיהם דרשה מאמצים מיוחדים. במסגרת הארגון מחדש בבעלות יק"ט, נוסדה בשנת 1960 קרן נאמנות (יק"ט נאמנות) לניהול 87.5% מהשקעות אלה, שהפכו מעתה למניות בל"ל. 12.5% הנוספים, שהיו אז כחמישה אחוזים מכלל הונה של הקרן, נרכשו בשנות השמונים בידי מדינת ישראל, עם 'משבר המניות' במערכת הבנקאית וקריסת מניותיו של הבנק. לפי ההסכם המקורי אמורה השקעה זו, של 2,500,000 ליש"ט, להתנהל בבריטניה בפיקוחו של בנק לאומי בריטניה.

2. בדיקות הנדרשות

על מנת לאתר את הנכסים שהחזיקו הבנקים בשמם של קורבנות השואה, יש לחפש, לאתר ולבדוק רישומים ותעודות העשויים להימצא בארכיונים של הבנק בבריטניה. הכוונה לפרטים על אנשים שרכשו מניות של יק"ט במדינות במדינות שנכבשו בעת מלחמת העולם השנייה על ידי הנאצים, וכן פיקדונות של נתינים זרים באותן מדינות. נוסף על כך יש לבחון את דרך עבודתה של הקרן המתנהלת בנאמנות עבור בעלי מניות שלא אותרו. משרדנו לא העמיק את בדיקתו בבל"ל בריטניה מאחר שהיא מחייבת היערכות נפרדת, אישורים ומשאבים נוספים.

3. הממצאים

אנשי משרדנו נפגשו ב-29 בינואר 2003 עם סמנכ"ל החברה לנאמנות של בל"ל, ולאחר מכן ערכו בדיקה נוספת, ואלה הממצאים שהעלו:

(א) הבנק מאשר שחרור שמינית ממניות הקרן כאשר יש לו הוכחה לשחרור כספי שבע השמיניות הנותרות המנוהלות בישראל.

(ב) בידי הבנק מצויה רשימה של 2,805 מחזיקי מניות המייצגת 116,910 מניות שנרכשו בבריטניה, ארצות הברית וישראל. מתוך 395,139 מחזיקי מניות, 130,423 הן מניות על-שם, והשאר - מניות למוכ"ז.

(ג) עד ל-31 בדצמבר 2002 נרשמו 609 בקשות בגין 80,811 מניות (395,139-314,338), אשר נפדו. ברשות הבנק רשימה ידנית מפורטת של פדיונות אלה, נוסף על מסמכי הבקשות עצמם.

(ד) שווי כל מניה מחושב על פי השווי הכולל של קרן הנאמנות הבריטית חלקי מספר המניות שטרם נפדו. ב-31 בדצמבר 2002 היה ערך שמינית המניה 9.61 ליש"ט, מבוסס על ערך כולל של הקרן הבריטית של 3,010,462 ליש"ט.

פגישה נוספת בין נציגי משרדנו לונדון לבין מנהלים בבל"ל בריטניה נערכה ב-17 בפברואר 2003 והתבררו בה הממצאים הבאים:

(א) מסמכים מקוריים רבים של הבנק הושמדו במהלך ההפצצות על לונדון במלחמת העולם השנייה. חלק מהמסמכים הועברו לסניף הבנק בלידס, אולם בתחילת שנות השמונים, בעת סגירת הסניף, הושמד חלק ניכר מהם. למרות זאת מצאנו מסמכים אודות משמורת (כספות) ותכולתן, שהועברו בשנות השבעים, יומני פעילות ישנים ומעט תכשיטים שנשמרו בכספות הבנק.

(ב) רשימת חשבונות ללא תנועה הועברה למשרדנו ונבדקה בהשוואה לרשימה שהיתה ברשות האפוטרופוס הכללי.

(ג) צוין בפנינו כי משרד רואי חשבון בריטי ניסה להתאים 5,000 שמות לכלל רשימות הבנקים אך

ההצלחה היתה מועטה.

(ד) ערכם הכספי המשווער של 70 שמות משנים מוקדמות, שהבנק לא הצליח לשייכם ולהתאימם, מסתכם ב-180,000 עד 240,000 ליש"ט.

(ה) עד לפגישתו עם אנשי משרדנו, לא היה חלק מעובדי הבנק מודע לאפשרות שבעלי החשבונות הרדומים הם קורבנות השואה.

(ו) מבירורים שערכה ההנהלה הנוכחית עם עובדי הבנק בעבר, היא הצליחה לאתר את ההליכים של הטיפול בחשבונות רדומים שנהגו החל בשנות השבעים, אך דרך הטיפול בשנים מוקדמות יותר אינה ברורה לחלוטין. בדרך כלל משמיד הבנק כל מסמך לאחר שש שנים.

(ז) תכולת חלק מהכספות הועברה למשמורת בתאגיד בנקאי אחר (LLOYDS).

(ח) כפי שהוסבר לנו, לפי החוק לניהול נאמנויות, הכספים מועברים באופן אוטומטי למדינה אחרי 15 שנה (שנת 2005). כיוון שרק 81,000 מניות של יק"ט נפדו, יש לערוך בדיקה מקיפה ברשימה הכללית של בעלי המניות על מנת להבטיח כי הכספים שיוותרו יועמדו לטובת היורשים או נציגיהם. אם יימצאו המשאבים הנדרשים, יש לערוך בדיקה מקיפה בבלי"ל בריטניה כדי לאתר את כלל הרכוש של קורבנות השואה, כולל חשבונות, כספות ותכולתן.

יב. בעלי פיקדונות ניירות ערך

1. הרקע

(א) כללי

שוק ניירות ערך קיים בארץ למעשה רק משנת 1933 ואילך, עקב העליה הגדולה. לפני זה הוצאו ניירות ערך ארץ ישראלים לא בדרך מסחרית אלא בדרכים ציבורית, היינו במסגרת התעמולה הציונית ותוך כדי הדגשת התפקיד הלאומי של המפעל הנדון. בדרך זו הוצאו מניות של אוצר להתיישבות היהודים (משנת 1903 ואילך), של חברת הכשרת הישוב (מ 1908 ואילך), של בנק הפועלים (מ 1920 ואילך) ואחרות. (חבר בעלי המקצוע, הבנקאות להלכה ולמעשה, עמ' 134)

כמפורט בממצאים על חברת 'העברה', נמצאו מספר פיקדונות ניירות ערך שנפתחו לאנשים שהעבירו כספים דרך חברה זו - במקום חשבונות עובר ושב. הופקדו בהם מניות של חברות ישראליות, אשר השתמשו בהסכם 'העברה' על מנת לייבא סחורות: במקום לשלם לחברת 'העברה' כסף עבור הסחורות, הן העבירו לחברה מניות של חברתם; חברת 'העברה' הפקידה את ניירות הערך בפיקדונות על שם הזכאים מגרמניה.

מאות אלפים לירות רוכזו בשנים האחרונות בדרך הטרינספר הגרמני, ז.א. על ידי ממכר של ניירות ערך ארץ ישראלים ליהודי גרמניה במרקיס, שהשתמשו בהם להבאת סחורות מגרמניה. מהניירות העוברים לסוחר בשוק המקומי יש להזכיר בעיקר את אגרות החוב והמניות של חברת "ניר", את אגרות החוב של הקרן הקיימת לישראל, של חברת "פא"זא" ואחרים. וכך נמצא השוק המקומי מקיף לסוף שנת 1938 ניירות ערך בשווי של 4.5 מיליונים לירות בערך, שמהם נמכר חלק ידוע בחוץ לארץ (אנגליה, מצרים, הולנד וארצות אחרות) והרוב המכריע בא"י גופא (שם, עמ' 135).

אפ"ב היה הבנק המרכזי שטיפל בעסקי ניירות ערך. רובם של הרוכשים בארץ היו יוצאי גרמניה וארצות מערב אירופה, בעלי הון קטנים ובינוניים, שחיפשו השקעות קבועות והיו רגילים להשקיע בניירות הערך בארצות מוצאם. באירופה רכשו ניירות ערך יהודים שהתכוונו לעלות לארץ ישראל או משקיעים שראו בכך השקעה במפעל הציוני ועזרה לבניית היישוב ולביסוסו.

(ב) מחזיקי ניירות ערך בבנק לאומי

בסניפי אפ"ב נהגו לשמור ניירות ערך של מפקידים שונים בכספות או בפיקדון ניירות ערך. בעל נייר הערך היה שוכר כספת ומפקיד בה את ניירות הערך שלו ודואג לפדות את ה'קופונים' של הנייר בתאריכי הפדיון כשחולקה הטבה. הדרך המקובלת האחרת היתה פתיחת חשבון 'פיקדון נייר ערך', שבו הפקיד הלקוח את ניירות הערך: הבנק היה מכניס את ניירות הערך למעטפה ומפקיד אותה, עם שאר מעטפות 'פיקדונות ניירות ערך', בכספת הבנק. ללקוחות שבחרו בדרך זו דאג הבנק לפדות את ה'קופונים' לבעל החשבון. כאן נדון בדרך השנייה, כלומר חשבונות של פיקדונות ניירות ערך; הדרך הראשונה נידונה בפרק על הכספות.

לפיקדונות ניירות הערך שנפתחו בסניפי הבנק הוענק מספר בעל ארבע ספרות ולפניו האות P, לדוגמה P1234. סניף הבנק היה גובה בסוף כל שנה דמי שמירה על ניירות הערך, שלא היו תלויים בערכם הנומינלי או הריאלי. הפרטים על בעלי פיקדונות ניירות אלו ועל תכולתם דווחו לממונה על רכוש האויב, כשם שחשבונות של אויבים דווחו לו; אך להבדיל מחשבונות אויבים - שנשלחו בדרך כלל לממונה על רכוש האויב (עוקלו) - הרי פיקדונות ניירות הערך נשארו בידי הבנק והוקפאו, בהוראת הממונה על רכוש האויב. כל תנועה בפיקדון היתה חייבת לקבל את אישור הממונה. סכומי הדיווידנדים והריבית, שהיה על הבנק לחלקם לבעלי ניירות הערך כנגד פדיון ה'קופונים' שצורפו לניירות הערך, היו מועברים לממונה על רכוש האויב. הממונה היה מנהל את הסכומים הללו בתיק על שם בעל פיקדון ניירות הערך. מחזיקי איגרות חוב של הבנק האפותיקאי אינם כלולים בפרק זה, אך למעשה גם הם בחזקת מחזיקי ניירות ערך.

בעקבות החלטת הכנסת על הקמת ועדת החקירה הפרלמנטרית לאיתור והשבת נכסים של נספי שואה, מינתה מנכ"ל הבנק ב-22 במרס 2000 ועדה שתפקידה 'לטפל בריכוז והכנת כל החומר הרלוונטי המצוי בבנק שיהיה דרוש לצורכי ועדת החקירה'. הוועדה של הבנק פרסמה ב-27 2000 דוח (ינ/018/34). על פיקדונות ניירות ערך נאמר בו כי 'בסניף ירושלים ובסניף מרכזי ת"א נמצאו 13 פיקדונות על שם לקוחות, המכילים ניירות ערך ללא ערך כספי (סעיף 13.2); וכן 'הממצאים שהתגלו בכספת ניירות ערך - יח' ביצוע: נמצאו מעטפות המכילות מניות על שם, כנראה ללא ערך כספי, והם הוצגו ב-12.6.2000 בפני נציג האפוטרופוס הכללי. הוא ציין כי ייעשה על ידו נסיון נוסף האם לתעודות יש ערך כלשהו, ולשם כך בכוונתו לפנות לאספנים ולמשרד החוץ. עדיין לא התקבלו תוצאות בדיקתו' (סעיף 15).

2. הממצאים העיקריים

לאור ממצאי דוח הביקורת של בנק לאומי לישראל מ-27 באוגוסט 2000, ערך משרדנו בדיקה ואלה ממצאיה:

(א) בביקור בסניף הדר בחיפה נבדקו התיקים כאמור בדוח הביקורת של הבנק; בתיקים אלה נמצא תיק אחד הקשור לנושא בדיקתנו. בתיק היו 32 מניות של חברת 'אוצר מפעלי ים', המוחזקות בידי 15 איש. כל המניות הן מניות למוכ"ז שהונפקו ב-30 בדצמבר 1936 ולכולן היו מצורפים ה'קופונים' של המניה מיום ההנפקה; הדבר מעיד על כי מיום קניית המניה לא נגבו הדיווידנדים בגינה. לכל מניה ומניה מאלה מצורף אישור קבלת המניה הנושא את שם בעל המניה, עדות לכך שבעל המניה לא קיבל לידי את המניה, שכן בעת קבלת המניה הוא חותם על אישור קבלת המניה, אישור אשר נשמר בבנק. חלק מתעודות המניה מכילות יותר ממניה אחת. בשיחה עם מזכיר חברת 'אוצר מפעלי ים' הוא מסר לנו כי לחברה אין הערכת שווי של המניה שהונפקה בשנת 1936 אך ידוע לו כי המדינה אוספת את המניות הללו, בתיווך של בל"ל, ומשלמת עבור כל מניה סך של 266 ש"ח.

(ב) בביקור בסניף זכרון יעקב של בל"ל נמצא כי כל המניות מהתקופה הנסקרת הן על שם בנק הלוואה וחסכון. לאחר חוות דעת מומחה ממשרדנו נקבע כי המניות הללו אינן קשורות לבדיקתנו.

(ג) המנהל הארגוני בסניף אחד העם מסר כי בשל המעבר לסניף חדש, הועבר כל ארכיון הסניף הקודם למגנזה ביהוד, וכנראה גם תיק ניירות הערך המוזכר בדוח הביקורת האמור של הבנק עצמו. בבדיקה במגנזה נמצא כי אכן חומר רב הועבר מסניף אחד העם למגנזה ביהוד, אך תיק ניירות הערך המבוקש לא נמצא.

(ד) מנהל סניף צפת סיפר לנו בשיחת טלפון כי המסמכים המפורטים בדוח הביקורת האמור של הבנק, לרבות ניירות ערך CREDIT FONCIER EGYPTIEN, הועברו לאגף הבקרה הפנימית של בל"ל. גבי ע"פ מסרה כי בדצמבר 1999 נסגר חדר הכספות בסניף צפת ובמועד זה נפתחו כל הכספות שנותרו סגורות בסניף. לדבריה השתייכו כל הכספות ללקוחות משנות השבעים והשמונים ולא זכור לה שנמצאו בצפת ניירות ערך של CREDIT FONCIER EGYPTIEN. היא הוסיפה כי לא ביקרה בסניף צפת משנת 1999, מועד סגירת חדר הכספות. מומחה לניירות ערך ישנים במשרדנו העריך כי מניות CREDIT FONCIER EGYPTIEN נרכשו בעיקרן ברבע הראשון של המאה העשרים ואולי אף קודם לכן.

(ה) בביקור בסניף ראשי ירושלים מצאנו שני תיקים בלבד מתוך תשעה שהיו אמורים להיות בו, על פי דוח הביקורת של הבנק. שני התיקים הכילו ניירות ערך מסוגים שונים.

(ו) בביקור בסניף כיכר ציון שבירושלים מצאנו שלושה חשבונות קולקטיביים של מטבע חוץ וחבילה המכילה ניירות ערך מסוגים שונים, כפי שנכתב בדוח הביקורת של ועדת הבנק.

(ז) בספריית הבנק, שרוכז בה חומר השייך לתקופה הנסקרת ואשר נאסף בידי ע"ש, נמצא מכתב ממחלקת כספת ניירות ערך שמוען לע"ש ושהתאריך עליו הוא 26 בנובמבר 2001. במכתב מובאים הפרטים הבאים:

רשימת ניירות ערך לא סחירים בפיקדונות הלקוחות, שהקשר עמם נותק. ניירות הערך שברשימה הועברו לפיקדון מס' 989/600023/12 על שם האפוטרופוס הכללי, בהתאם להוראה שנתקבלה בבנק. (2) מידע על ניירות הערך המוחזקים בידי לקוחות שהקשר עמם אבד, שהועבר לאפוטרופוס מענף יחידת ביצוע, כספת ניירות ערך, ב-9 ביולי 2001. בדיקת ניירות הערך בפיקדון מספר 939/600023/12 מלמדת כי מרביתם אינם קשורים לבדיקתנו.

דוגמה לתעודת מניה שנמצאה מצורפת כנספח נ' -45.

(ח) בחיפוש אחר תיקים קשורים במגנזה ביהוד מצאנו בארגז מס' 4101, אשר הועבר מסניף אחד העם, מידע על פיקדון מרכז על שם 'ניירות ערך ללא תנועה חסרי ערך לא סחירים' מס' 845/11707/91, אשר נפתח בנובמבר 1997.

מסמך בדבר הפיקדון המרכז מצורף כנספח נ' -46.

חשבון זה ריכז כ- 400 פיקדונות ניירות ערך לא פעילים המכילים ניירות ערך לא סחירים שהקשר עם בעליהם אבד. על פי ההתכתבות, מקור חשבונות ניירות הערך כנראה הוא בנק קופת עם שהעבירן לסניף בנק לאומי, אחוזת בית. במכתב מ-28 ביולי 1997 מהנהלת סניף אחוזת בית להנהלת מרחב ה'סיטי' נאמר כי כל הפיקדונות שיש כנגדם בכספת תעודות (חסרות ערך כספית), או ניירות ערך שאינם נסחרים בבורסה, יועברו לחשבון המרכז - ואילו שאר החשבונות ייסגרו.

מכתב שהועבר מהנהלת סניף אחוזת בית להנהלת מרחב ה'סיטי' מצורף כנספח נ' -47.

במכתב מ-26 באוגוסט 1997 מסניף אחוזת בית לעו"ד מ"ה מהמחלקה המשפטית של בל"ל נמסר כי הסניף מחויב מדי חודש בחודשו על ידי ההנהלה המרכזית בשמונה ש"ח לפיקדון אחד של ניירות ערך, ובסך הכול הוא חויב ב-384,000 ש"ח בגין 400 הפיקדונות בעשר השנים האחרונות,

שלא היתה בהן כל תנועה בפיקדונות אלו. כן נמצאו רשימות של ניירות הערך המרוכזים בחשבון ורשימות של שמות בעלי ניירות הערך, לרבות מספר נייר הערך וערכו הנקוב. נמצאה גם רשימה נוספת של ניירות ערך המרוכזים בחשבון אחר, גם הם לא סחירים וללא ערך כספי. מבדיקת הרשימות עולה כי רוב ניירות הערך הללו הונפקו קודם שנת 1940.

בארגו 4101 במגנזה, השייך לסניף אחוזות בית, אותר מכתב מ-22 בספטמבר 1997 מההנהלה המרכזית, מערך הביקורת הפנימית, להנהלת סניף אחוזות בית, ובו נאמר: 'בסניפינו מנהלים 12 פיקדונות בסדרת 6009XX אשר נפתחו בתיאום עם מזכירות ניירות ערך, הכספים הנ"ל הינם "ירושה" של בנק קופת עם כספים בלתי ידועים, שלכל פיקדון ניתן שם פיקטיבי ות.ז. 1/8 נרכשו ניירות ערך בהתאם לנוהל ללא תנועה מסוג אג"ח גליל שגיא, מעת לעת מתבצעות מכירות לכיסוי יתרת חובה בעו"ש הנובעת מדמי ניהול'. לחשבון צורפה רשימת שמות הלקוחות תחת הכותרת: שם הלקוח, מספר הפיקדון ושווי בש"ח. שווי 12 הפיקדונות הסתכם, על פי המכתב, ב-150,508 ש"ח.

(ט) בדוח הביקורת של ועדת הבנק נכתב כי בסניף מרכזי תל אביב אותרו שלושה פיקדונות ניירות ערך מהשנים הנסקרות. פיקדונות אלו מנוהלים במסגרת 'פיקדון קולקטיבי'. משרדנו איתר את שמותיהם של בעלי הפיקדונות הללו וכן את השנים שבהן נפתחו הפיקדונות המקוריים.

(י) בארגו במגנזה ביהוד מצאנו מכתב מסניף ביירות של בנק אנגלו-פלשתינה לסניף חיפה של הבנק שתאריכו 12 בספטמבר 1933, ועיקרו: הודעה כי סניף ביירות שולח לסניף חיפה מעטפה סגורה, המכילה אובליגציה של קרדיט פונסיה המצרי (CREDIT FONCIER EGYPTIEN) מהדורה 1911, ומעטפה נוספת סגורה בחותמת. בהוראה נוספת מתבקש הסניף לשמור את המעטפות בתיק פיקדונות ולרשום אותם על שם שני אנשים.

(יא) במסמכי בנק לאומי נמצאו מספר ניירות של אפ"ב ובהם פירוט של ניירות ערך הנמצאים בפיקדון או בכספת על שם חברת 'העברה' ולזכות אדם מסוים (בדרך כלל מצוין שם הזכאי בסוגריים), כלומר חברת 'העברה' רכשה את ניירות הערך לזכות בעל הפיקדון והעבירה אותם לפיקדון על שמה ועל שמו.

(יב) בארכיון הציוני המרכזי, חטיבה L51 תיק 792, מצאנו מאות דפי פיקדונות של מי שכונו 'אויבים'. המשותף לכולם הוא פתיחת SAFE DEPOSIT – אין זו פתיחת כספת אלא פתיחת פיקדון ניירות ערך. בדפים מפורט מספר הפיקדון, שם בעליו וכתובתו (רובם מברלין ומפראג) וכן רשימת ניירות הערך הכלולים בפיקדון, לרבות מספרם הסידורי וכמות הערך הנקוב. כל פיקדונות ניירות הערך הם ל-31 בדצמבר 1939, וברובם נכתב כי הבנק הודיע (לא ידוע למי) על החשבון ב-28 ביולי 1940. בחלק מהדיווחים נרשם בכתב יד כי הלקוח הגיע ארצה.

(יג) בתיקי רשם החברות של החברות שהנפיקו מניות והעבירו אותן כנגד סחורות במסגרת הסכם העברה, לא נמצאו מסמכים הנסבים על התקופה הנסקרת.

(יד) נמצא פקדון מרכז נוסף של ניירות ערך ללא תנועה וחסרי ערך, מס' 705442/87, וייתכן שניירות הערך בו הם מהתקופה הנסקרת.

(טו) בתיקי פיקדונות שהיו בכספות בסניפי בל"ל, ובעיקר בסניף מרכזי תל אביב, מצאנו עשרות ניירות ערך. ייתכן שאין להם כיום שווי כספי ואיש אינו דורש אותם. הורחב על כך בפרק הכספות. מומחה במשרד ברלב לתעודות ניירות ערך ישנים מוסיף כי לחלק מהתעודות יש ערך גדול לאספנים ושוויין בשוק זה עשוי להגיע למאות רבות של שקלים לתעודה. חלק מהתעודות אף

נחשבות כנדירות בשוק אספני הסקריפופיליה (אספני תעודות מניות).
הערה: משרדנו הזין הפרטים אודות כל אחד מחשבונות ניירות ערך האמורים, כולל שמות בעלי ניירות הערך המקוריים שאותרו. נתונים אלה הם חלק ממכלול הנתונים שבתוכנת המחשב שהזין משרדנו.

יג. חברת 'העברה' - משרד לנאמנות בע"מ

1. הסכם 'העברה'

הסכם ההעברה הראשון נחתם ב-19 במאי 1933 וכונה 'ההסכם של סם' (על שם סם כהן, עסקן יהודי גרמני שניהל את המשא ומתן עם השלטונות הנאציים מטעם הסוכנות היהודית והחברה הפרטית 'הנוטע', שעמד בראשה; ההסכם נתן לחברה זו בלעדיות על נושא ההעברה.
ב-18 ביולי 1933 נחתם הסכם חדש שהיו בו מספר שינויים, כגון הגדלת היקף ההעברה ממיליון מארק לשלושה מיליון מארק, עם אפשרות להגדלה נוספת; וכן קביעה כי ההפקדה בגרמניה תיעשה (במקום לזכות 'הנוטע') לזכות חשבון משותף של אפ"ב ושל 'טמפלר בנק' הגרמני-ארצישראלי (בנק הטמפלרים שפעל במקביל בארץ ישראל ובגרמניה).

לאחר שהתגלעו מחלוקות בין הסוכנות היהודית לחברת 'הנוטע' בשל המונופול שהיא השיגה מן הנאצים, ולאחר לחצים שהופעלו על סם כהן ומכנס (מראשי 'הנוטע'), הוחלט שלא לממש את ההסכם השני ולחתום על הסכם חדש, שבו ישמש אפ"ב כנאמן; חברת 'הנוטע' הסכימה לכך לאחר שהובטחו לסם כהן אחוזים מן העסקה. בהסכם החדש קיבל עליו אפ"ב להקים חברות נאמנות אשר תוציא לפועל את פרטי ההסכם. **הסכם ההעברה החדש נחתם ב-25 באוגוסט 1933** בין משרד הכלכלה הממשלתי הנאצי לבין ההסתדרות הציונית וכותרתו: 'ההסכם בין מיניסטריין הכלכלה הממשלתי הגרמני לבין אנגלו פלשתינה בע"מ בדבר העברת סך 3 מיליונים מרק לארץ ישראל' (להלן: 'ההסכם').

כנאמר בהסכם, הוא חל על אזרחים גרמנים תושבי גרמניה 'בני הגזע היהודי' וכן על יהודים הנמצאים באופן זמני מחוץ לגבולות גרמניה, אך שלא ויתרו על מקום מגוריהם בגרמניה. ההסכם חל רק על יהודים גרמנים המהגרים לארץ ישראל והוא מבדיל בין אנשים המהגרים 'תכף ומיד' לבין אלה המהגרים לאחר זמן מה. על המהגרים לישראל 'תכף ומיד', המעוניינים לפעול דרך ההסכם, להגיש בקשה לשחרור סכום כסף למטרת הגירה מגרמניה לארץ ישראל; חלק מהכסף ישוחרר והיתרה תוכנס לזמן מה לזכות חשבון מיוחד ברייכסבנק, הבנק המרכזי של גרמניה הנאצית. שמו של החשבון: Bank der Tempelgesellschaft, Sonderconto I (בנק לעסקי הטמפלרים, חשבון מיוחד I).

בבקשות של אנשים שיהגרו אחרי זמן מה יטפלו כך: מיד לאחר שהמבקש בא לידי הסכם עם משרד מטבע החוץ בדבר הסכום שישוחרר, הוא ישלם את כל הסכום ברייכסבנק לזכות חשבון ששמו Bank der Tempelgesellschaft, Sonderconto II (בנק לעסקי הטמפלרים חשבון מיוחד II). בקשות כאלה אושרו רק עד לסכום מרבי של 50,000 מארק.

לפי ההסכם תיעשה העברת החשבונות המיוחדים I, II לארץ ישראל כך: בנק הטמפלרים יחזיק את ההכנסות בשני החשבונות המיוחדים ברייכסבנק לרשות אפ"ב (או לרשותו של חבר נאמנים שיוקם בידי הבנק הזה). אפ"ב ישתמש בשני החשבונות בזה אחר זה: תחילה בחשבון I ורק לאחר שהוא יתרוקן - בחשבון II. (לאותה עת הותר להכניס לשני החשבונות הללו יחד רק סכום כללי של 3 מיליון מארק).

אפ"ב ישתמש בשני החשבונות הללו רק לחיוב תמורת סחורות גרמניות שהוכנסו לארץ ישראל, לאחר שקיבל פקודות תשלום לסילוק חשבונות אלה מצד יבואנים ארץ ישראלים. את סכומי החשבונות הללו, ששולמו לאפ"ב בארץ, הוא יחזיק בלא"י לרשות אותם מעולי גרמניה שהפקידו קודם לכן כספים לחשבונות המיוחדים ברייכסבנק. העולה יקבל את תמורת התשלום מאפ"ב כאשר יצטברו באפ"ב מספיק פקודות העברה שאפשר להוציאן לפועל מתוך החשבונות המיוחדים ברייכסבנק, כלומר רק לאחר שיוזמנו סחורות בשווי החשבונות ברייכסבנק.

לחשבון מיוחד II הותקנו תקנות מיוחדות: כספם של המפקידים בחשבון זה נשאר מעוקל עד שיעלו ארצה. עם זאת, היה ניתן להשתמש בכספים המופקדים הללו לרכישת אדמה או להשקעה עוד בטרם הגיעו העולים ארצה, אך רק לאחר קבלת תעודה מאת הקונסוליה הגרמנית הכללית בירושלים המאשרת שהסכום יוצא לשם השקעה בארץ ישראל. על סמך התעודה היה חייב המפקיד להגיש בקשה מיוחדת למשרד מטבע החוץ במחוזו לשחרור הכסף, ורק לאחר אישורה ישלם אפ"ב את הסכום בארץ ישראל.

ואלה המוסדות שנקבעו בהסכם לשם מימושו:

(א) בברלין - 'חבר נאמנים ארץ ישראל למתן עצות ליהודים גרמנים בע"מ', רח' פרידריך 218, Palaestina-Treuhandstelle zur Beratung deutscher Juden G.m.b.h., Berlin, (Friedrichstr. 218). חברה זו נודעה בכינוי PALTREU. החברה נוסדה ב-17 באוגוסט 1933 בידי מ.מ. ורבורג ושות' בהמבורג, א.א. וסרמן בברלין ואפ"ב בתל אביב, ונועדה לייעץ לכל היהודים המהגרים מגרמניה הרוצים לפעול דרך ההסכם החדש.

(ב) בארץ ישראל - אפ"ב נקבע למוסד המטפל גם במתן עצות למעוניינים וגם בהעברת הכספים. עם זאת תוכנן להקים חבר נאמנים בארץ ישראל שהבנק יעביר לו את התפקידים הללו. מאוחר יותר הוקמה חברת 'העברה' אשר שימשה כחבר נאמנים והבנק מסר לה את התפקידים האמורים. לאחר הסכם מינכן ויליל הבדולח, 'הרחיבה הנהלת הסוכנות היהודית את ההסכם וכתרה הסכמי העברה עם צ'כוסלובקיה (עד כיבושה במאוס 1939), הונגריה, פולין ורומניה. בפרסומים מאותה עת נטען כי תודות להסכם העברה התפתח אפ"ב מבנק מקומי בארץ ישראל לבנק מסחרי בינלאומי, הן באירופה והן במזרח התיכון.

2. התפתחות חברת 'העברה'

כאמור הוקמה חברת 'העברה' בשנת 1933 בעקבות ההסכם שנחתם בין משרד הכלכלה הממשלתי הנאצי לבין אפ"ב; אך בטופס רישום החברה בארכיון הציוני נכתב: 'החברה נוסדה בשנת 1934 על ידי הסוכנות היהודית ובנק אנגלו פלשתינה'. על פי המסמכים בתיק פירוק החברה, הנובעים כנראה מתיק החברה ברשם החברות, תאריך ייסוד החברה הוא 5 בנובמבר 1933. בשנת 1984 שלחה הנהלת חברת 'העברה' מכתב לאפוטרופוס הכללי ונאמר בו כי 'הון המניות של העברה בזמן יסודה היה בידי בנק אנגלו פלשתינה, או נאמנים שלו'.

הסכם ההעברה חולל בארץ ובתפוצות פולמוס ציבורי סביב השאלה המוסרית הנוגעת להעברת הון מגרמניה הנאצית באמצעות יבוא סחורות גרמניות לארץ ישראל. בעקבות הסערה הזו החליט הקונגרס הציוני הי"ט, בספטמבר 1935: 'כדי להמריץ את המשכת עלייתם של יהודי גרמניה לארץ ישראל מטיל הקונגרס על ההנהלה לקבל תחת פיקוחה את כל פעולות העברה'. ימים אחדים לאחר מכן קיבלה מועצת הסוכנות היהודית החלטה דומה. בעקבות החלטות אלה הועבר הון המניות של העברה לקרן היסוד או לנאמנים שלה; יש לזכור כי היה אז מקובל שרכוש של הסוכנות היהודית נרשם על שם קרן היסוד.

במסמך היסוד בתיק C 4701 נאמר כי מטרת ייסודה של החברה היתה לשמש נאמן וסוכן. כאמור נועדה חברת 'העברה' לתווך בין היבואנים בארץ ליבואנים בגרמניה הנאצית ולארגן את קניית

הסחורות הגרמניות ויבואן ארצה; לגבות את הכספים מהיבואנים בארץ תמורת הסחורות שהזמינו ולהעביר את הכספים לעולים מגרמניה הנאצית. החברה הצליחה להעביר כ-12 מיליון ליש"ט מגרמניה הנאצית לארץ באמצעות ההסכם.

על פי נתוני המנדט הסתכם יבוא ההון באמצעות החברה עד שנת 1937 ב-4,742,410 לא"י, לא כולל 2,776,000 לא"י ששולמו לעולים בשנים 1933-1935 במישרין על ידי הרייכסבנק כדמי עלייה. יבוא הסחורות בתקופה זו הסתכם ב-10,318,182 לא"י. סכום זה כולל את הסחורות שיובאו באמצעות ההעברה והן את הסחורות שהביאו העולים באופן פרטי. על פי נתוני החברה, יש להוסיף לנתונים הללו עוד 1,100,000 לא"י שהעבירה החברה בשנים 1938-1939 ו-500,000 לא"י שהועברו במסגרת הסכם ההעברה המיוחד עם צ'כוסלובקיה.

המנהל הכללי של החברה כתב בחוברת שנמצאה בתיק C 4701 כי בשנים 1933 עד 30 בספטמבר 1938 הועברו, הן במסגרת העברה במזומן הן במסגרת העברה עצמית, סך של 5,043,882 לא"י.
מסמך המביא מדבריו של ד"ר א.צ. ג. על ההבדלים בפעילותה של החברה בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה מצורף כנספח נ' 48.

לאחר מלחמת העולם השנייה נוהלו תיקי החברה אצל הממונה הבריטי על נכסי אויב (תיק עיזבון מספר 17572). תיק זה כלל כספים שהצטברו בגרמניה על פי רשימה שמית של יהודים שטרם אותרו וכספיהם הועברו לחברת 'העברה'. הרשימה חולקה לשתיים: הפקדות קודם 2 בספטמבר 1939 והפקדות לאחר מועד זה. יש לזכור כי חוק הסחר עם האויב נכנס לתוקף ב-5 בספטמבר 1939.

לפי דיווח ל-31 בדצמבר 1994 של האפוסטרופוס הכללי (שירש כידוע את הממונה הישראלי, שירש את הממונה הבריטי), הסתכם הסכום שהועבר מגרמניה ב-31,655.41 מארק, שהיו 19,680.16 והם הומרו לשקלים ביום 3 באפריל 1986 לפי שער של 0.6217 שקל למארק, ועל סכום זה נצברו הפרשי הצמדה, הפרשי שער וריבית בסך של 59,747.10 ש"ח. הסכום שמנהל האפוסטרופוס מסתכם אפוא במועד האמור ב-79,427.26 ש"ח.

פירוק החברה: באספה כללית שלא מן המניין, ב-17 בדצמבר 1985, הוחלט לפרק את החברה מרצון. ב-1 בדצמבר 1985 הורתה חברת 'העברה' לבנק ורבורג-ברינקמן, וירץ ושות' להעביר לבל"ל את יתרת חשבון 'העברה' אצלם בסך 38,000 מארק, כדי להתחיל את הליך הפירוק.

3. הממצאים

(א) אנשי משרדנו מצאו רשימות של מפקידי כספים בחשבון I ו-II. ייתכן שחלק מהסכומים ברשימות אינם נכונים, משום שבשעתו היו מקבלים תעודות של בעלי הון, שזיכו את מחזיקיהם בסרטיפיקט, רק אנשים שהפקידו 1,000 לא"י לפחות.

כך למשל הגיעה בשנת 1963 גבי' ל' לישראל ודרשה מבל"ל תמורת סך של 5,193 מארק שהפקידה בגרמניה ב-5 בנובמבר 1939. בירור מקיף של הבנק העלה כי חברת 'העברה' העבירה 90 לא"י לאפ"ב ב-9 בנובמבר 1939 לזכות גבי' ל'; עוד נמסר כי חברת 'העברה' רכשה בשמה של גבי' ל' איגרות חוב של חברת רסקו בערך נקוב של 50 ליש"ט והן לא הועברו דרך אפ"ב. בדקנו ומצאנו את שמה של ל' ברשימת שמות המפקידים בחשבון I דרך חברת 'העברה', ב-28 במאי 1938, אך שם נקב סכום של 1,000 לא"י - בעוד שלדברי המפקידה הופקד סך של 5,193 מארק גרמני שערכו היה אז כ-346 לא"י.

(ב) חלק מהכספים שהועברו דרך חברת 'העברה' שימש לקניית ניירות ערך של חברות שונות בארץ. במקום להעביר לעולה סכומי כסף הוא קיבל למעשה ניירות ערך של חברות בארץ או של החברה, אשר השתמשה בחשבונו על מנת לייבא סחורות מגרמניה. לשון אחר, חברות רבות

חסרות נזילות ניצלו את ההסכם כדי לייבא סחורות מגרמניה ללא מזומנים אלא באמצעות מניות, שהועברו למפקידים יהודים מגרמניה על ידי חברת 'העברה'. בכלל ניירות אלה מצאנו איגרות חוב של קק"ל; איגרות חוב ומניות בכורה של ניר בע"מ; תעודות פיקדון של בנק הפועלים; איגרות חוב ומניות בכורה של רסקו בע"מ; איגרות חוב של מקורות בע"מ; איגרות חוב של פאזא בע"מ. נמסרו למפקידים גם ניירות ערך של חברות נוספות הקיימות עד היום. נמצאו מספר אנשים שהחזיקו פיקדונות ובהם ניירות ערך שרכשה חברת 'העברה', כמפורט לעיל בפרק ניירות הערך.

(ג) משרדנו איתר בבל"ל שתי כספות על שם חברת 'העברה': כספת מס' 109 נפתחה ב-2 באפריל 1934 ונסגרה ב-28 באפריל 1940; כספת מס' 673 נפתחה ב-23 בספטמבר 1940 ונסגרה ב-15 במרס 1972.

(ד) ב-31 באוגוסט 1939 דיווח אפי"ב, ברשימת חשבונות קרדיטורים במטבעות זרים מעוקלים, כי לחברת 'העברה' סכום מעוקל במטבע זר של 128,762.37 רייכסמארקים שערכם 11,400.257 לא"י.

(ה) בתיק האפוטרופוס הכללי מצאנו כאמור רשימות של מפקידים והסכומים שהפקידו בגרמניה בסך כולל של כ-31,000 רייכסמארק.

(ו) נמצאה רשימה שהוציא אפי"ב ובו רשימת חשבונות A/C בסניף תל אביב, תחת השם הכולל Haavara Marks. ברשימה מפורטים ארבע יתרות של סכומים במארקים גרמנים.

(ז) איתרנו מכתב ממנהל 'העברה' לח"כ לשעבר פי"ר מ-26 בדצמבר 1965, המפרט את היתרות שברשות חברת 'העברה': 43,000 רייכסמארק בבנק ברינקמן, וירץ ושות' בהמבורג; 85,000 ל"י שניתנו כהלוואה לארגון עולי מרכז אירופה עבור בית הורים ברמת חן.

(ח) ייתכן כי בית ההורים השייך לארגון עולי מרכז אירופה, ברח' האלוף דוד 185 ברמת חן (ששמו 'בית הורים על שם פנחס רוזן'), הוא בית ההורים שנבנה מההלוואה האמורה. עד כה לא נמצאו עדויות שההלוואה הוחזרה. בפרוטוקול ישיבת מועצת המנהלים של חברת 'העברה', ב-19 בספטמבר 1976, הוצע להעביר חלק ניכר מאקטיב החברה לארגון עולי מרכז אירופה כהלוואה, שתהפוך אולי אחר כך למענק, כדי לעזור לארגון לממש תכניות סוציאליות לטובת הציבור שלמענו נוסדה חברת 'העברה'.

(ט) מעיון בדוחותיה הכספיים של החברה שנמצאו בתיק הפירוק של החברה עולים הממצאים הללו:

(1) במאזן החברה ליום 31 בדצמבר 1975, בסעיף 'רכוש שוטף', נרשם פיקדון לזמן קצוב בבנק במטבע חוץ בסך 75,070 ל"י וכן יתרת מזומנים של 6,343 ל"י (1,424 מהם בל"י והשאר במטבע חוץ). נוסף על יתרות אלו נאמר במאזן כי בבנק מוחזקים, בשביל לקוחות, מזומנים וניירות ערך בחשבונות מעוקלים ובכספת החברה בנאמנות, בסך 3,745 ל"י.

(2) על פי הבדיקה שערכנו בספרי פתיחת הכספות, התברר כי הכספת השנייה של חברת 'העברה' נסגרה כאמור במרס 1972, ועל כן ייתכן שהחברה החזיקה כספת נוספת, שכן במאזנה ליום 31 בדצמבר 1975 מצוין: 'ישנם מזומנים וניירות ערך המוחזקים בבנק בחשבונות מעוקלים ובכספת החברה בנאמנות עבור לקוחות'.

זאת ועוד: בפירוט הוצאות מנהליות וכלליות לשנה שנסתיימה ב-31 בדצמבר 1976 נרשמו הוצאות בנק ושכירת כספת בסך 111 ל"י, ואפשר שהדבר מעיד על כך שגם בשנת 1976 היתה כספת.

(3) התחייבות החברה הסתכמה ב-109,477 ל"י. על פי דפי הסברים שנמצאו בתיק המאזנים, זהו הפירוט:

הפרשה לביקורת: 500 ל"י;

טרנספרנטים לפני המלחמה: 48,685 ל"י;

טרנספרנטים אחרי המלחמה: 36,718 ל"י;

קרנות: 23,552 ל"י;

העברה מחשבונות מקבילים: 22 ל"י.

על פי המסמך יש פירוט מלא של שמות ויתרות זכות ואין דורשים לכספים. מהפירוט עולה כי רוב ההתחייבות נובע מהעברות כספים מגרמניה; הכספים שבנכסים נובעים אפוא מהסכומים שהועברו מגרמניה והנכסים שייכים לאותם יהודים שהפקידו כספים באמצעות חברת 'העברה'.

(4) נכס נוסף של החברה הוא השקעות באיגרות חוב במטבע חוץ בסך של 5,383 ל"י. על פי ההסבר, השקעה זו מורכבת מאיגרות חוב גרמניות של חברת התעשייה 'קלוקנר הומבולד', שנושאות ריבית של 8% (4,000 ע"י) והן מוחזקות בבנק ברינקמן, וירץ ושות' בהמבורג.

(5) לפי מאזן חברת 'העברה' ל-31 בדצמבר 1978 הסתכמו נכסי החברה ב-348,855 ל"י וכללו, בין השאר: פיקדון לזמן קצוב במטבע חוץ - 318,823 ל"י; מזומנים (כולל 26,409.65 ל"י במטבע חוץ) - 29,229 ל"י. נוסף על כך מצוין בדוח, בסעיף 'חשבונות מקבילים', סכום של מזומנים וניירות ערך המוחזקים בבנק בחשבונות מעוקלים - 3,827 ל"י.

(6) במאזן החברה ל-31 בדצמבר 1977 מפורט בכתב יד סכום של 3,827 ל"י המוחזק בנאמנות וכן פירוט לשאר הסכומים בנכסי החברה. וזה פירוט המזומנים וניירות הערך בחשבונות מעוקלים בבנק: אי"ג - 1,270.79 ל"י; פי"ק - 601.57 ל"י; אי"ה - 1,278.43 ל"י; אי"פ - 27.58 ל"י; אי"ש - 648.91 ל"י.

(7) מצאנו שני מכתבים מבלי"ל שנשלחו לחברה ב-31 במרס 1976 ובהם הודעה על ניירות הערך: פי"א - 8% מ"ר מבוכרות רסקו בע"מ - על שם 400 ע"י (ערכם למועד המכתב 440 ל"י); אי"ג - 8% מ"ר מבוכרות רסקו בע"מ - על שם 380 ע"י (ערכם למועד המכתב 418 ל"י).

(8) במאזן החברה ל-31 בדצמבר 1984 הסתכמו הנכסים ב-8,062,198 שקל (ישן) ועיקר הרכבם הוא פיקדון לזמן קצוב במטבע חוץ - 8,007,087 שקל; פיקדון לזמן קצוב במטבע ישראלי - 40,000 שקל; מזומנים (כולל סך 18,238 שקל במטבע חוץ) - 14,730 שקל.

(9) בישיבת מועצת המנהלים של 'העברה' שנערכה ב-25 בדצמבר 1984 נאמר כי הרכב נכסי החברה הוא כלהלן: בחשבון הבנק בגרמניה כ-40,000 מארק; בחשבון הבנק בישראל - כ-60,000 שקל.

(10) ב-27 במאי 1985 שלחו רואי החשבון של חברת 'העברה' מכתב לסוכנות היהודית ובו אישור כי קיים עודף התחייבויות על הנכסים בסך 281,024 שקל. כן ציינו שההתחייבויות כוללות קרן מילואים של כ-258,000 שקל המהווה הפרשה כוללת, ולמעשה לא ידוע להם אם יש תביעות בגין סכום זה (ייתכן שהפרשה זו נובעת מההתחייבות כלפי המפקידים מחוץ לארץ).

(11) במכתב ששלח מר י"ש, מפרק החברה, למר ש"ש, ב-20 באפריל 1986 נאמר כי ב-28 במרס 1986 נתקבל הפיקדון של החברה מגרמניה בסך 40,966.90 מארק, הסכום הומר ל- 25,469.13 ש"ח והופקד בבנק לאומי לישראל בע"מ.

(12) על פי דוח המפרק ב-3 באפריל 1986, הועברו מגרמניה לבל"ל 25,469.13 שקל בגין כספי מפקידים בגרמניה שנתרו ללא דרישה, ומהם הועבר לאפוסטרופוס הכללי ב-17 באפריל 1986 סך של 19,680.16 שקל.

(13) בל"ל העביר לקופת הפירוק של החברה במהלך שנת 1986 סך של 239.58 שקל לפי הפירוט הבא: העברת הפיקדון לעו"ש - 40 שקלים; פדיון מלווה חובה - 168.89 שקלים; יתרה בבנק וריביות - 30.69 שקלים.

יד. מקור הנתונים ואיסופם

1. ארכיונים כלליים

(א) הארכיון הלאומי של בריטניה (Public Record Office, PRO)

הארכיון הלאומי של בריטניה (PRO) הוא הארכיון הלאומי של אנגליה, וילס והממלכה המאוחדת הבריטית והוא שוכן בקיו-גארדנס שבלונדון. הארכיון מרכז ושומר את רשומות הממשל הבריטי ובתי המשפט החל במאה ה-11. הוא פתוח לכול בתנאי שהתיקים אינם חסומים. באתר האינטרנט שלו (www.pro.gov.uk) ובמחשבים הנמצאים בו הוא מפעיל אינדקס ממוחשב המאפשר חיפוש על פי שמות, תאריכים, אירועים וכו'.

הממונה הבריטי וחשבונות הבנק שהועברו אליו על ידי הבנקים היו נתיב בדיקה מרכזי בתחילת בדיקתנו; סברנו אפוא כי ייתכן שיש חומר רלוונטי בארכיון הלאומי הבריטי. לפיכך נשלחו ללונדון צוותים של משרד ברלב כדי לבחון את החומר בארכיון ולראות האם הוא שופך אור נוסף על המידע הקיים בארץ. מצאנו כי החומר רלוונטי לבדיקה בעיקר בתיקים השייכים לגופים הבאים:

משרד החוץ הבריטי: תיקים העוסקים בארץ ישראל או לעבר הירדן וסביבתה, בשנים 1917—1948. מתיקים אלה מצטייר בין השאר האקלים הכלכלי והפוליטי ביישוב היהודי בשנים הנסקרות.

משרד האוצר הבריטי: מרבית התיקים הללו עוסקים במשמעויות הכספיות שנגזרו מסיום המנדט בארץ. בדיקת משרדנו התמקדה בהסכם הכספי לסיום המנדט, שנחתם כאמור במרס 1950.

משרד החוץ הגרמני (GFM): בדיקת משרדנו התמקדה במסמכי שלל גרמניים, ביניהם מסמכי משרד החוץ הגרמני, שהוחרמו בידי צבאות בנות הברית בזמן המלחמה (לימים שימשו מסמכים אלו בסיס ראייתי להכנות תביעות כנגד פושעי מלחמה נאצים במשפטי נירנברג ואף במשפטו של אדולף אייכמן).

בארכיון האמור יש אינדקס מפורט של מסמכים אלו והם מתאפיינים ברמה גבוהה של פירוט, דיוק וסדר. המסמכים כוללים, בין השאר, נתונים כלכליים ודמוגרפיים אודות ריכוזים יהודיים שונים במקומות רבים, ובהם נתונים על ארץ ישראל שהעבירה הקונסוליה הגרמנית בירושלים למשרד החוץ. הצוותים שלנו הצליחו לאתר בארכיון, לבד מהמצוין עד כה, רשימות חלקיות של פרטים על תיקי C ותיקי A שהיו בניהול הממונה הבריטי וכן התכתבויות בין הבנקים בארץ לבין בריטניה ונציגיה ומאזנים של הממונה מתקופות שונות.

(ב) הארכיון הציני המרכזי

הארכיון הציוני המרכזי הוא הארכיון ההיסטורי הרשמי של ההסתדרות הציונית העולמית, הסוכנות היהודית, קרן קיימת לישראל, קרן היסוד והקונגרס היהודי העולמי. נוסף על כך שמורים בו ארכיונים של אישים שנטלו חלק בפעילות ציונית, בפעילות למען היישוב בארץ ישראל ולמען מדינת ישראל. בקשר לבדיקתנו חשוב להזכיר כי אפ"ב היה בחלקו בבעלות קרן היסוד, ולכן הוסכם בשנת 1968 בין בנק לאומי לארכיון הציוני המרכזי שזה האחרון ישמש כארכיון היסטורי לבנק. בשנת 1969 הועברו אפוא תיקים ללא פעילות, שהיו בסניף יפו, אל הארכיון. הארכיון המרכזי שימש גם כמקור המידע העיקרי לגבי פעילות חברת 'העברה' בשנים שקדמו למלחמת העולם וגם כמקור המידע המרכזי על פעילותו של המשרד ליישוב יהודי גרמניה. שלוש חטיבות בארכיון היוו את חלק הארי של המידע שמשרדנו הפיק בקשר לפעילות הבנק בשנים הנסקרות:

חטיבה L-51 : **בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ.** בחטיבה זו נכללים 3,500 ויותר תיקים העוסקים בפעילות הבנק בין השנים 1903--1963. יש בהם פרוטוקולים, דוחות כספיים ומאזנים של הבנק, תכתובות רבות בין קברניטי הבנק לקברניטי היישוב, הסכמים ועוד. שמנו דגש בבדיקתנו על תיקים הקשורים לנושא מהשנים 1933--1945 ובהם תיקים הדנים ביחסי הגומלין בין הבנק לממונה ובפעילות הבנק כלפי לקוחות ומפקידים הקשורים לנושאי הבדיקה. אנו אומדים את מספר התצלומים מחטיבה זו בכ- 35,000.

חטיבה L-57 :- חברת 'העברה'. חטיבה מצומצמת יחסית ובה 369 תיקים, המרכזת את פעילות חברת 'העברה' משרד נאמנות בע"מ' בשנות השלושים. התיקים כוללים פרוטוקולים של ישיבות, דוחות כספיים, תכתובות, ביטויים למחלוקת שניטשה ביישוב סביב נושא 'העברה', רשימות שמיות וסכומי כסף של 'טרנספרנטים', חוזים והסכמים ועוד. אומדן התצלומים מחטיבה זו: כ- 7,000.

חטיבה S-7 : **המשרד המרכזי ליישוב יהודי גרמניה.** גוף היסטורי זה, שהוקם על פי החלטה שנתקבלה בקונגרס הציוני הי"ח ביוזמתו של ארתור רופין, ריכז בידינו את כל הסמכויות שהיו קשורות בטיפול ביהודי גרמניה. עיקר פועלו היה יישובם מחדש תוך דאגה לקליטתם התרבותית, הכלכלית והחברתית. החל בשנת 1938 הרחיב המשרד את אחריות טיפולו גם ליהודי אוסטריה, דנציג וצ'כוסלובקיה. בתיקים ניתן למצוא רשימות של אלפי שמות וסכומים לצד 'טרנספרנטים', שהעבירו את הונם דרך חברת 'העברה'. היקף הצילומים המוערך מחטיבה זו: כ- 50,000.

2. ארכיונים פרטיים

בדקנו 30 ויותר ארכיונים פרטיים של קברניטי היישוב העברי בשנים הנסקרות וכן של דמויות בולטות בנוף הכלכלי-פיננסי בארץ באותה תקופה. בולטים בהם אליעזר ז' הופיין, ז"ד לבונטין, א' רופין, אליעזר קפלן ואחרים. צילמנו מאות בודדות של תצלומים.

3. ארכיונים משניים

(א) ארכיון בן-עמי (ארכיון עיריית נתניה)

בדקנו תיקים של עובד בן-עמי, חברת 'הנוטע', הסתדרות בני בנימין, בנק בני בנימין, הסתדרות החקלאים, והחברה לפיתוח חוף נתניה. נבדקו כמאה תיקים שעיקר עיסוקם נתונים על חברת 'הנוטע' והחברה לפיתוח חוף נתניה, כולל רשימות עובדים, תזכירים, פרוטוקולים, מכירות חלקות, רשימות מגרשים בנתניה, תכתובות של גופים אלה וכן חומר רב על חברות נוספות הקשורות לעובד בן-עמי, כמו חברות 'במין', 'מעריב' ו'מודיעין'. מספר התצלומים של חומר הקשור לאפ"ב היה מועט.

(ב) ארכיון חפ"ן

דגש נוסף הושם על ארכיון המשטרה, ובמסגרתו - ארכיון חפ"ן (היחידה לחקר פשעי נאצים, הידועה גם בשם 'לשכה 06'). יחידה זו הוקמה בתחילת שנות החמישים ופעלה במסגרת החוק

לעשיית דין בנאצים ועוזריהם; היא אספה עדויות של ניצולי שואה וביססה תשתית ראייתית כנגד פושעים נאצים ועוזריהם, ביניהם יהודים אזרחי ישראל. לשיא פעילותה הגיעה היחידה בשנים 1960—1962 במשפטו של אדולף אייכמן. לאחר המשפט פורקה היחידה והיא פעלה במתכונת אחרת, כיחידת איסוף במסגרת היחידה לחקר פשעים בינלאומיים. המסמכים המאוחרים ביותר בארכיון חפ"ן הם מסוף שנות השמונים.

מסמכי היחידה והתיעוד הקשור בה מצויים כיום בשני מקורות עיקריים: הראשון והקטן בהם הוא ארכיון יד ושם; האחר מצוי בגנזך המדינה והוא מכיל חומר חקירות רב הנסב על משפט אייכמן, עדויות מפי ניצולים וראיות מהמשפט עצמו. יש שם גם חומר חקירה של פושעים נאצים אחרים.

העניין במסמכי היחידה התעורר בעקבות חיפוש שערכנו במסמכי השלל של בנות הברית בארכיון הלאומי בלונדון. מסמכים אלו עסקו בפעילות הכלכלית של נציגויות רשמיות של הנאצים בארץ ישראל וצוין עליהם כי צולם העתק בידי נציג המשלחת הישראלית, ד"ר ורטה. חומר מסוג זה היה עשוי ללמד רבות אודות יחסי הגומלין הכלכליים ששררו בשנות השלושים בין גרמניה לארץ ישראל ובין מעבירי ההון הגרמני היהודי לבין מוסדות השלטון הנאצי. מפאת שיקולי זמן והידע הרב שנצבר כבר בנושא לא עלה בידינו להרחיב את החיפוש בארכיון היחידה ולמצותו לכדי ממצאים משמעותיים.

טו. תודות

ברצוננו להודות לוועדת החקירה הפרלמנטרית לאיתור והשבה של נכסי קורבנות השואה על מתן הזכות להיות שותפים לעבודת קודש זו, ולתרום תרומתנו לעבודת הוועדה. כמו כן ברצוננו להודות לוועדה המייעצת ולעובדי הארכיונים השונים, שעשו ככל יכולתם לסייע לנו ובכלל זה עובדי הארכיון הציוני, גנזך המדינה והאפוטרופוס הכללי.

ברלב ושות', רואי חשבון

טז. רשימת מקורות

עברית

1. כץ, יוסי. **רכוש שנשכח, לגורל רכושם של קורבנות השואה המצוי בישראל**. ירושלים: יד ושם, תש"ס.
2. הורוביץ, דוד. **הכלכלה הארץ ישראלית בהתפתחותה**. תל-אביב: הוצאת מוסד ביאליק ע"י דביר, תש"ח.
3. חבר בעלי המקצוע. **הבנקאות הלכה למעשה**. ירושלים: ראובן מס, ת"ש.
4. לוי, איתמר. **עקבות דמים, עדויות ומסמכים על שוד רכושם של קורבנות השואה**. המרכז למורשת הגבורה היהודית-מצעד החיים, 1999.
5. כץ, יוסי. **והארץ לא תימכר לצמיתות, מורשת קרן קיימת לישראל והחלת עקרונותיה בחקיקה בישראל**. ירושלים: הקתדרה ללימודי תולדות קרן קיימת לישראל ומפעליה, אוניברסיטת בר אילן, תשס"ב.
6. גלבר, יואב. **מולדת חדשה, עליית יהודי מרכז אירופה וקליטתם 1933-1948**. ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי, 1990.

7. לוינ, איתמר. אויבי הוד מלכותו. משרד הבטחון, ההוצאה לאור, תש"ס-1999.
8. ספר שימושי לניירות ערך ארצישראליים. בנק אנגלו פלשתינה בערבון מוגבל.
9. קלונסקי, שלמה ז'. בנקים בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי.
10. על בנקאי לאומה בהתחדשותה. (תולדות בנק לאומי לישראל).

אנגלית

11. Dr. Werner Feilchenfeld, 'Five Years of Jewish Immigration from Germany and the Haavara-Transfer 1933-1938', Haavara Ltd.
12. Heth, Meir. Banking institutions in Israel.